

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

**EVROPAKO ČARTERO
PA REGIONALNI VAJ MINORITETONGE
ŠIBA**

thaj eksplikacijako raporto

**European Charter
for Regional
or Minority Languages**

and explanatory report

**Charte européenne
des langues régionales
ou minoritaires**

et rapport explicatif

**ROMANI VERSION
UNOFFICIAL TRANSLATION**

EVROPAKO ČARTERO
PA REGIONALNI VAJ MINORITETONGE
ŠIBA

thaj eksplikacijako raporto

E Konvencija puterdili palaj signatura
ka 5 Novembro 1992
Evropake Kontraktoski serija Nr. 148

Eksplikacijako raporto

Introdukcija

1. Ande but Evropake thema trajin pe pengi teritorija regionalno bazirime avtoxtoni grupe, save vorbin jek aver šib, sar kaj vorbil le themesko majoriteto. Kodo fakto si e konsekvencija kata jek historijako proceso, kaj le themengi formacija či realizuisajli na numa pa šibake principoske linije thaj cikne komune ušardile katar maj bare.

2. La demografijaki situacija katar kasave regionalni vaj minoritetonge šiba si diferentno thaj aresel katar uni miji spikerja ži ka uni milionura thaj sa kadja si vi o zakono thaj e praksa ande diferentni thema ande relacija pa lende. So si ande but thema sa kadja, kodja si jek maj baro vaj maj cikno stepenosko bisiguripe. Numa savo god sas o fakto pa kodo ande vrjama kaj nakhli, adjes e bilaši, rizično situacija, ande savi arakhadon le regionalni vaj minoritetonge šiba si o efekto katar e moderno civilizacija thaj specifično katar le medije maj but sar e bilaši ambiansa krujal vaj e governoski asimilacijaki politika.

3. But berš diferentni organur ande Evropako Saveto briginas pa e situacija kata le regionalni vaj minoritetonge šiba. Ande Konvencija pala e Protekcija kata `l Manušikane Čačimata thaj kata `l Fundamentalni Slobode arakhadol ando Artiklo 14 o principo kata e non-diskriminacija. Partikularno malavel pe, kaj pe kadja sama, te hasnin pe le čačimata thaj slobode, save si garantuime kata kača Konvencija, svako diskriminacija baziril pe sama la šibaki vaj pe sama katar e asociacija jekhe nacionalnone minoriteta. Numa importantno si, kaj e konvencija unzarel ferdi jek pravo individualnone ženenge, te na aven viktimura la diskriminacijake, numa naj jek sistemo kata pozitivno protekcija katar le minoritetonge šiba thaj katar le minoritetonge komune, sar kaj sas kodo sikhado ando Konsultativno Kidipe but berš maj anglal ando berš 1957 ande Rezolucija 136. Le Parlamentosko Kidipe rodja ando berš 1961 ande peski Rekomendacija numero 285, protekcijake aktivitetur, save suplementirin la Evropaki Konvencija, te arakhen pe le minoritetonge čačimata te šaj trajin le minoritetur ande pengi kultura, te vorbin thaj hasnin von pengi šib, te šaj te formirin korkorro penge škole thaj kadja maj dur.

4. Maj palal, ando berš 1981 adoptirisardja le Parlamentosko Kidipe katar Evropako Saveto e Rekomendacija 928 pa edukacijake thaj kulturake problemura, pe sama katar minoritetonge šiba thaj dialektur ande Evropa thaj ande sa kodo berš andja vi la Evropako Parlamento jek rezolucija pa sa kodola pušimata. Li duj dokumentura ande e konkluzija, kaj si importantno, te kerel pe jek čartero pa regionalni vaj minoritetonge šiba thaj kulture.

5. Anda kadala rekomendacije thaj rezolucije andja e Permanentno Konferencija katar Lokalni thaj Regionalni Evropake Avtoritetur (CLRAE) e decizija, te getil la Evropako čartero pa regionalni vaj minoritetonge šiba, ke paj rig katar le lokalni thaj regionalni avtoritetur šaj ažukerel pe, te khelen von pengi rola pe sama katar šiba thaj kultura pe lokalno thaj regionalno levelo.

6. E preliminarne bući, maj anglal so formirisajlo o čartero, sas te ankerdol jek pušimaski anketa paj aktualno situacija kata regionalni thaj minoritetonge šiba ande Evropa taj ando berš 1984 ankerdilo jek publikako hiringo katar 250 manuša, save

reprezentirisa je maj but de 40 šiba. E angluni skica kerdili ažutimasa katar ekspertura. Anda kodja, kaj sas vi le Parlamentosko Kidipe kata Evropako Saveto thaj vi la Evropako Parlamento zurales thaj permanentno interesuime pe kača tematika, ašile vi le purane participantur kaj sas len pe kača sama žanglipe thaj kerde buči kethane le kompetentnone ženenca, save avile palal.

7. Po gor ande Rezolucija 192 (1988) andja e Permanentno Konferencija e propozicija, te o teksto kata o kerdo čartero, te avel les o statuso katar jek konvencija.

8. Pala kača inicijativa, savi sas vi dini dumo katar Parlamentosko Kidipe, ande peski Opinja Nr. 142 (1988) o Komiteto le Ministerongo formirisardja jek *ad hoc* ekspertongo komiteto pa regionalni vaj minoritetonge šiba ande Evropa (CAHLR), savo sas responsiblo te getil jek čartero, savo si pe sama kata Permanentno Konferencijako teksto. Le maškar-governongo komiteto teljardja peska bučasa po agor katar o berš 1989. Anda lengi importantno rola sar promotorura le projektonge, li duj o CLRAE thaj le Parlamentosko Kidipe sas reprezentirime pe `l kidimata. Maj anglal, so anzardilo o finalno teksto kata skicirime čartero ka le Ministerongo Komiteto ando berš 1992, o CAHLR kerdja konzultacija thaj pušlja diferentni specialisirime komitetur ande Evropako Saveto (kultura, edukacija, legalno ko-operacija, kriminalni problemur, lokalni thaj regionalni avtoritetur, media) thaj vi la Evropaki Komisija pala Demokracija zakonosa.

9. O čartero adoptirisajlo sar konvencija katar le Ministerongo Komiteto pe pesko 478. kidipe katar Ministeronge Delegatur ka 25 juni 1992 thaj sas puterdo palaj signatura ka 5 novembro 1992 ando Strasburgo.

Generalni konsideracije

Le čarteroske ciljur

10. Sar mothodjam maj anglal, le čarterosko šerutno ciljo si pe kulturaki sama. O čartero kerdilo le ciljosa, te arakhel thaj te del promocija le regionalni vaj minoritetonge šiba, ke lengo fundo ande Evropaki kulturaki tradicija naj zuralo, o riziko te xasavon si baro. Anda sa kodja arakhadol ando čartero na numa jek non-diskriminacijaki klauzula pe sama kataj aplikacija kadale šibengi numa vi sikhavel pe, save pasura si te thon pe, te šaj aktivno del pe dumo pe kodja sama: O ciljo si, te siguril pe, sodegod si malado thaj sode šaj, te hasnin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba ande edukacija thaj ande medije thaj te aven kadala šiba akceptirime vi ka krisake thaj administracijake thana, ande ekonomijako thaj socialno trajo thaj vi ka `l kulturake aktivitetur. Numa kodole dromesa šaj anzardol kasave šibenge kak kompenzacija, pala bilaše kondicije ande vrjama kaj nakhli, kaj si o than pala kodja kodole dromesa šaj arakhen pe thaj anen pe kadala šiba angle, sar jek žuvindi faseta ande la Evropako kulturako identiteto.

11. O čartero arakhel thaj promotil le regionalni vaj minoritetonge šiba thaj na linguistikake minoritetur. Anda kodja ašel o šerutno aspekto pe kulturaki dimenzija thaj pe aplikacija katar le regionalni thaj minoritetonge šiba pe le trajoske spikeronge aspektur. O čartero či thol či sosko individualno vaj kolektivno pravo pala `l regionalnone vaj minoritetonge šibenge spikerja. Numa pale le partijenge obligacije pe sama katar statuso kodole šibengo thaj pe sama katar la domestikaki legislacija si te aven adaptirime le čarterosa aj kodo kam anel jek evidentno efekto pe situacija katar le minoritetonge komune thaj lenge manuša.

12. O CLRAE kerdja e čarteroski koncepcija thaj prezentirardja le čarterosko koncepto maj anglal so pecisajle le dramatični parruglimata ande centralno thaj istočno Evropa. Le čarterosko koncepto sas kerdo pala standardo le themengo, save sas pe kuća vrjama već membrura kata Evropako Saveto. Numa pale, le čarteroski relevanca thaj lesko pašuipe karing e situacija le themengi ande centralno thaj istočno Evropa konfirmisajlo katar o baro interesu le reprezentatongo kodole themengo, te thon pe Evropake standardur pe kaća sama.

13. Le čarterosko koncepto naj pe kodja, te rešil le problemura katar narodura, save roden independencija vaj save kamen te parruven le granice, numa vov šaj del dumo, pe `k malado thaj realistično modo, te lokhjarel le problemur katar le minoritetur, savenge si lengi šib kak partikularno karakteristika, te del len zor, te haćardon mišto ando them, ande savo andja len e historija. Ando čartero naj dis-integracijake tendencije. Kana anzardol e šansa, te hasnin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba pe diferentni trajoske situacije, athoska le grupe, save den дума kadala šiba len zor thaj šuden pala pende la historijake resentimanur, save ašade le len, te akceptirin pengo than ando them kaj trajin thaj ande Evropa sar jek antrego them.

14. Ande kodo konteksto trobul te mothol pe vi kodja: O čartero či azbal le relacije maškar le oficialni šiba thaj le regionalni vaj minoritetonge šiba, ke či trobul te avel jek kompeticija vaj jek antagonizmo maškar lende. Pe kontra, vo adoptiril jek multi-kulturako thaj multi-linguistikako drom, pe savo arakhel svako šibaki kategorija pesko than. Kodo drom si jek, le tradicionalnone idejenca kata Evropako Saveto thaj rodel, te kerel pe promocija pala maj tang thaj maj laše relacije maškar le manuša, rodel, te zurajvel la Evropaki ko-operacija thaj te avel jek maj lašo haćaripe maškar le diferentni manušenge grupe ando them, pe jek interkulturaki baza.

15. O čartero naj pe sama kata `l neve, butivar non-Evropake šiba, save sikhadon ande `l signaturake thema, sar nevo migracijako rezultato anda ekonomijake motivur. Te vorbin le manuša kasave šiba, athoska vazden pe vi specifični integracijake problemur. O CAHLR malavel, ke kadale problemur si te ankerdon rigate thaj separatno, pe apropiatno sama kaj kodja rodel jek specifično legalno instrumento.

16. Po agor šaj phenas, ke uni membronge thema kata Evropako Saveto već implementirisarde taktike, save žan maj dur katar le čarteroski pretenzija. Le čarteroski pretenzija naj kasavi, te ašavel varekas kata pesko pravo te kerel kadja.

Bazake konceptura thaj pašuipe

O koncepto la šibako

17. O koncepto la šibako sar kaj hasnil pe ando čartero si fokusirime primerno pe la šibaki kulturaki funkcija. Anda kodja naj definirime pe kasavo modo, sar individualno pravo, kaj si o pravo svakonesko, te del дума „pe peski šib“, kodo šaj definiril svako pe pesko modo. Či thodja pe paćape pe politično-socialno vaj etnijaki definicija, savi sikhavel e šib sar vehikla katar kak partikularno socialno vaj etnikaki grupa. Konsekventno o čartero ašadjol, te definiril kak koncepto kata lingvistični minoritetur, ke lesko ciljo si, te na diktiril le čačimata kata `l etnijake thaj/vaj minoritetonge grupe, o čartero si pe kodja sama, te arakhel thaj te promotil le regionalni vaj minoritetonge šiba kadja sar von si.

E hasnime terminologija

18. Pe sama katar aver ekspresije sar „xanci buhljarde šiba“, o CAHLR preferiril o termo „regionalni vaj minoritetonge“ šiba. O adjektivo „regionalni“ sikhavel, ke le šiba vorbin pe numa pe jek limitirime ktor katar themeski teritorija, ande savi, šaj kaj vorbil kaća šib vi o majoriteto le manušengo. O termo „minoritetur“ sikhavel e situacija le manušengi, ande savi, vaj e šib vorbin manuša, kaj naj von koncentririme pe jek specifično ktor kataj themeski teritorija vaj e šib vorbin manuša, save si kocentririme pe jek ktor katar le themeski teritorija, numa lengo numero si maj cikno katar o numero le manušengo ande kado regiono, save vorbin le themeski majoritetongi šib. Li duj adjektivur sikhaven faktualni kriterije thaj naj len legalno notacija. Von si phangle la situacijasa ande `l respektivni thema (po eksemplo, jek minoritetongi šib ande jek them šaj te avel e majoritetongi šib ande `k aver them).

Naj distinkcija maškar le diferentni „kategorije“, regionalni vaj minoritetonge šiba

19. Le čarteroske avtorur sas konfrontirime le problemosa kaj egzistirin šerutne diferencije ande situacija katar le regionalni thaj minoritetonge šiba ande Evropa. Uni šiba ušaraven jek relativno bari themeski teritorija, thaj si hasnime katar jek dosta bari populacija thaj si ande lende e zor buhljarimaski thaj kulturako stabiliteto; si vi aver šiba kaj si hasnime katar numa jek xarni populacijaki grupa, thaj kodja ande `k restriktirime teritorija vaj ande jek markirime minoritetongo konteksto, thaj e šansa buhljarimaski thaj lašarimaski naj prja bari.

20. Sar te si, nas planirime te rodel pe jek definicija pa diferentni šibake kategorije pe sama katar lengi objektivno situacija. Kasavo drom či anelas o čačipe thaj o pravo kata diferentni šibake situacije ande Evropa. Praktično svako regionalno vaj minoritetongi šib arakhadol ande `k specifično situacija thaj či soski hasna ma naj, zorasa te arakhen pe varesave distinktivni grupe. E adoptirime solucija sas, te arakhel pe numa jek notacija katar e regionalno vaj minoritetongi šib thaj te anzarel pe le themenge o šaipe, te šaj adaptirin penge aktivitetur palaj situacija katar svako regionalno vaj minoritetongi šib.

Naj jek lista katar la Evropake regionalni vaj minoritetonge šiba

21. O čartero či mothol, save Evropake šiba si korespondentni le konceptosa katar le regionalni vaj minoritetonge šiba, sar kaj si kodja definirime ande lesko angluno artiklo. Čačimasa e preliminarne ekspertiza paj lingvistikaki situacija ande Evropa, savi ankerdja e Permanentno Konferencija katar Lokalni thaj Regionalni Avtoritetur kataj Evropa, dja le avtoronge katar o čartero e sugestija te na thon jek adicionalno lil pa `l regionalni vaj minoritetonge šiba. Aj le ekspertur mothon, kasavi lista kam avelas buhles diskutirime pe lingvistikaki sama thaj pe aver sama. Numa e hasna pa sa kodja kam avelas limitirime, ke pe svako aspekto pe specifični akcije ando ktor III katar o čartero, maj but meklilo ka `l partije, von te determinirin, save dispozicije te ankeren pe savi šib. O čartero anel angle apropiatni solucije pala diferentni situacije, pe save arakhen pe le individualni regionalni vaj minoritetonge šiba, numa či mothol, savi si e specifično pozicija ande `k konkretno situacija.

Le čarteroski struktura

22. Pe jek rig, thol o čartero ando Kotor II principur, kaj mon pala sa le regionalni vaj minoritetonge šiba. Pe aver rig, arakhas ando Kotor III katar o čartero specifični instrukcije, kaj si lengi sama o than katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande diferentni trajoske sektorur kataj komuna: le individualni thema si slobodni, ekseptno varesave limitur, te alosaren, save katar kadala provizije si malade pala `l šiba, save vorbin pe ando them. Adicionalno si but provizije, ande save arakhadon uni opcije pe maj but fjal thaj save trobun te hasnin pe „pala e situacija, ande savi arakhadol e šib“.

23. Kado fleksibiliteto lel sama pe le maj but diferencije katar e realno situacija, pe savi arakhadon le regionalni vaj minoritetonge šiba (o numero le spikerongo, o nivovo la fragmentacijako thaj kadja maj dur). Maj dur lel sama vi pe `l pokinimata, save anen le provizije thaj sama lel vi pe diferentno administracijaki thaj financijaki zor kata `l Evropake thema. Importantno si pe kodja sama, kaj le partijenge ašel slobodno, te thon peski obligacija vi maj palal, kana dozvolil kodja e legalno thaj la financijaki situacija.

24. Po gor, ando Kotor IV katar o čartero arakhadon implementacijake pasur, partikularno uključime e formacija katar jek Evropako ekspertongo komiteto, savo ankerel monitoringo paj čarteroski aplikacija.

Komentaro pa `l čarteroske provizije

Preambla

25. E preambila mothol sostar kerdilo o čartero thaj sikhavel la filosofijaki baza.

26. O ciljo kata Evropako Saveto si, te avel jek maj baro jekhipe maškar leske membrur, thaj te del dumo sa lengo historijako mangin thaj le idealura kaj si le len kethane. Linguistikako pluralizmo si jek katar le maj kuč mangina, so šaj arakhas ande la Evropako historjako barvalipe. La Evropako kulturako identiteto našti realizuil pe pe baza kata linguistikaki standardizacija. Kontrarno, e protekcija thaj o zurjaripe kata le tradicionalni regionalni vaj minoritetonge šiba reprezentiril jek kontribucija, te vazdel pe e Evropa. Pala `l idealur kata `l Evropake Savetoske membrur šaj arakhadol sa kodja numa ande `l pluralistični principur.

27. E preambila lel sama pe Kontrakto pa Civilni thaj Politikake Čačimata kata UN thaj lel sama pe la Evropaki Konvencija pa Manušikane Čačimata. Adicionalno citiril le obligacije, kaj si lengi natura maj politikaki, thaj save sas adoptirime ando ramo kata Konferencija pa Siguripe thaj Ko-operacija ande Evropa. Kana lel pe ande sama e morbidno akanutni situacija kata uni historični, regionalni vaj minoritetonge šiba ande Evropa, hačardol, kaj numa la diskriminacijaki prohibicija naj dosta thaj či aresel. Esencialno pala prezervacija thaj promocija, si jek specifično ažutipe, savo lel sama pe interese thaj ambicije le manušenge, save vorbin kadala šiba.

28. O koncepto kata čartero respektiril le principur kata nacionalno suvereniteto thaj kata teritorialno integriteto. Svako them trobul te lel sama pe kulturako thaj socialno realiteto thaj naj o pušipe pa kak politikaki vaj institucijaki akcija. Kontrarno, le membronge thema akceptuin le teritorialni thaj themeske strukture, kadja sar von si, numa vi paćan kodja, kaj si importantno ande svako them, pe jek malado modo, te ankerdon akcije palaj promocija kata šiba, save si pe regionalno vaj minoritetongi natura.

29. E afirmacija katar le principura kata interkulturalizmo thaj multilinguizmo služil, te spidel pe rigate kak bango hačaripe pa le statusoske ciljur, save čisar či roden te hulaven šibake grupe. Kontrarno, hačardol, kaj ande svako them si te vorbil pe jek oficialno šib (vaj jek katar le oficialni šiba); Konsekvento, či jek punkto katar o statuto te na interpretiril pe sar intenzija kontra o žanglipe kata `l oficialni šiba.

Kotor I – Generalni provizije

Artiklo 1 – Definicije

Definicija katar „regionalni vaj minoritetonge šiba“ (Artiklo 1, paragrafo a)

30. E definicija hasnime ando čartero, si koncentririme pe trin aspektura:

Le šiba tradicionalnones hasnime katar le avtoxtoni themeske manuša:

31. Le čarterosko ciljo naj te rešil problemur, save vazdinisajle ande paluni vrjama anda imigracijake fenomenur, kaj si lengo rezultato kado, so egzistirin ande `k imigracijako them grupe, save den duma jek strejino šib vaj univar ando them katar lengi redečina, ando slučajo te bolden pe palpale. O čartero naj pe sama katar non-Evropake grupe, save avile ande paluni vrjama ande Evropa thaj line o nacionalno identiteto kata `k Evropako them. Le termur „historični regionalni vaj minoritetonge šiba katar Evropa“ (dikh o dujto paragrafo katar e preambła) thaj šiba „tradicionalno hasnime“ ando them (Artiklo 1, paragrafo a) sikhavel klaro, kaj o čartero ušaravel numa historični šiba, kodja bušel, šiba, save dinesas duma jek lungo perioda ando them, pa savo si o pušipe.

Diferentni šiba:

32. Kadala šiba si te aven relevantno hulade katar aver šib vaj le šiba, pe save den duma o resto le manušengo kaj trajin ando them. O čartero či lel sama pe lokalni varijante vaj pe diferentni dialektur katar jek isto šib. Numa o čartero či hamil pe ando butivar diskutime pušipe, de katar savo diferencijako punkto konstituirain pe separadni šiba. Kado pušipe ašel na numa pe striktno lingvistikake aspektura, numa si vi jek topika katar psixo-sociologični thaj politikake aspektur, save anen sa diferentni rezultatur thaj atvetur. Anda kodja, sa kodo ašel ka `l partikularni themeske avtoritetur, ando konsenzo le demokracijake procesosa, te determiniril, katar savo punkto konstituirail pe jek separadni šib.

Teritorijaki baza

33. Le šiba, save ušaravel o čartero si primerno teritorialni šiba, kodja bušel, šiba, save si tradicionalnones hasnime pe kak partikularno geografijako regiono. Anda kodja o čartero definiril „e teritorija, kaj si hasnime e regionalno vaj minoritetongi šib“. Na numa ande teritorija, ande savi si kodi šib dominantno vaj vorbil pe katar o majoriteto, ke but šiba kerdile minoritetonge šiba, univar vi pe regionur kaj si lengi tradicionalno, teritorialno baza. O šerutno punkto, sostar o čartero lel maj but sama pe `l šiba, kaj si len jek teritorialno baza, si kodo, ke le maj but procedure trobul len e definicija katar geografijako aplikacijako than na kadja, sar ka o sasto them. Si vi kasave situacije, ke

ande `k teritorija egzistirin maj but sar numa jek regionalno vaj minoritetongi šib; o čartero ušaravel vi kadala situacije.

Teritorijaki definicija katar jek regionalno vaj minoritetongi šib (Artiklo 1, paragrafo b)

34. E spomenime teritorija si kodi, kaj jek regionalno vaj minoritetongi šib vorbil pe pe jek signifikanto buhljaripe, vi te avel kodja katar jek minoriteto, thaj kaj si korespondentno pe peski historijaki baza. Le termur, hasnime ando čartero pe kaća sama, si dosta fleksibli, svakone themeske ašel, te kerel jek maj precizno definicija, savi si pe le čarteroski sama, e ideja katar regionalno vaj minoritetonge šibengi teritorija arakhadol ande provizije katar Artiklo 7, paragrafo 1b, kaj lel sama pe teritorijaki protekcija katar regionalni vaj minoritetonge šiba.

35. Jek šerutni vorba ande kadi provizija si „manušengo numero, savo aresel palaj adopcija katar protekcijake thaj promocijake pasur“. Le avtorur katar o čartero či fiksirisarde, sode spikeronge procentur trobun te aven, te šaj phenel pe pa `k regionalno vaj minoritetongi šib, vaj save akcije trobun te ankerdon. Von meken sa kodja ka `l themeske raj, te keren pengi decizija ando duxo le čarterosko, te den po gor o apropiatno numero spikerongo kata e šib kaj si po pušipe, te ankerdon thaj te adoptirin akcije.

E definicija katar „non-teritorialni šiba“ (Artiklo1, paragrafo c)

36. „Non-teritorialni šiba“ si ekskluzime katar e kategorija „regionalni vaj minoritetonge šiba“ ke naj len teritorialno baza. Pe aver rig, korespondirin von la definicijasa ando Artiklo 1, paragrafo a, šiba hasnime pe themeski teritorija kata `l themeske manuša. Eksemplur katar non-teritorialni šiba si *jidiš* thaj rromanes.

37. Kana naj teritorialno baza, athoska feri jek limitirime kotor katar o čartero šaj hasnil pe pala kadala šiba. Partikularno le maj but provizije katar o Kotor III si ciljome palaj protekcija thaj promocija katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande relacija pe teritorija kaj si von hasnime. O Kotor II maj lokhes šaj hasnil pe pe non-teritorialni šiba, feri numa *mutatis mutandis* thaj pala `l termur, save arakhadon ando Artiklo 7, paragrafo 5.

Artiklo 2 - Aktivitetur

38. O Artiklo 2 kerel diferencija maškar le duj šerutne čarteroske kotora, Kotor II thaj Kotor III.

Implementacija katar Kotor II (Artiklo 2, paragrafo 1)

39. O sasto Kotor II mol pala sa regionalni thaj minoritetonge šiba, save vorbin pe pe teritorija katar Themeski Partija. Šaj mothol pe, ke le vorbe „palaj situacijaki relacija katar svako šib“ sikhaven, kaj kodo čarterosko kotor si cirdino, te šaj ušaravel so maj but diferentni šibake situacije, save šaj arakhen pe ande `l diferentni Evropake thema thaj vi andre ande svako them. Partikularno ande angluno paragrafo rodel pe katar le Themeske Partije, te thon pasur, te avel lengi politika, lengi legislacija thaj lengi praksa adaptirime pala `k numero katar principur thaj ciljur. Kodola si desja generalno

definirime thaj diskretni thaj dozvolin le themenge jek buhli interpretacija thaj aplikacija pe pengi sama (dikh le eksplikacije maj tele pe Kotor II).

40. Vi le Themeske Partije naj von slobodni te den vaj te na den jekhe regionalnona vaj minoritetonga šibake o statuso, savo si garantirime pe čarterosko Kotor II. Von si pala čarteroski aplikacija responsibli, sar avtoritetur thaj responsibli si von, te den decizija dali maladjol la ekspresijaki forma, kaj si hasnime ande `k partikularno regiono katar lengo them vaj hasnime katar jek partikularno grupa katar lenge avtoxtoni manuša, te si po pušipe jek regionalno vaj minoritetongi šib pe sama katar o čartero.

E implementacija katar o Kotor III (Artiklo 2, paragrafo 2)

41. O ciljo katar o Kotor III si, te anel le generalni principur katar o Kotor II pe maj precizni regule. O Kotor III phandel le kontraktoske thema, save adicionalno pe `l provizije katar Kotor II aplicirin le provizije katar Kotor III, kaj von alosarde. Te šaj te adaptiril pe o čartero pe le diferentni linguistikake situacije, save si ande fjal de fjal Evropake thema, le čarteroske avtorur anzarde jek duplo modulacija: anglunes, le thema si slobodni, te alosaren, pala save šiba von kamen e aplikacija katar o Kotor III, dujtones, pala svako alosardi šib, kaj kamen te apliciril pe pe late o čartero, von šaj te determinirin le provizije katar o Kotor III pala save den pengi signatura.

42. Pala `k kontraktosko them egzistiril vi o šajipe, bi te na phagel o čartero, te priznajil, kaj jek partikularno regionalno vaj minoritetongi šib egzistiril pe leski teritorija, numa anda varesave diskretni punktura, či apliciril pe kaća šib le provizijengo mištipe katar le čarterosko Kotor III. Haćardol, te isključil kak them jek priznajime regionalno vaj minoritetongi šib kompletno kata `l mištimata, kaj arakhadon ando Kotor III, trobul kodja te maladjol le duxosa, le ciljonca thaj le principonca katar o čartero.

43. Te si jekh them konformo, te priznajil o Kotor III pala `k regionalno vaj minoritetongi šib, savi vorbil pe ande lesko them, o them si te del decizija, save paragrafur katar o Kotor III kam aven aplicirime pala kaća partikularno regionalno vaj minoritetongi šib. Po paragrafo 2 katar o Artiklo 2, le partije akceptirin le palune 35 paragrafur vaj sub-paragrafur, alome katar le provizije katar Kotor III. Le themeski rola maškar kodola diferentni paragrafur kam avel kodja, te adaptiril o čartero pe partikularno konteksto kata svako regionalno vaj minoritetongi šib, thaj kadja kadići egzaktno sar god šaj.

44. Pe kodja sama ankerdon le kondicije, save arakhadon ando Artiklo 2, paragrafo 2 pe `k minimumo, aj kodja siguril, ke le partije či ašaven či jek punkto katar šerutne punktur, save si palaj protekcija kata `l regionalni vaj minoritetonge šiba (edukacija, la krisake raj, administrativni avtoritetur thaj publikake servizur, medija, kulturake aktivitetur thaj instalacije, ekonomijako thaj socialno trajo).

45. Le svatur „paragrafur vaj sub-paragrafur“ si pe sama katar distinktni čarteroske provizije, save ašen pala peste. Po eksempla, te alol jek them o paragrafo 3 katar Artiklo 9, athoska sokotil pe kodo paragrafo sar jek elemento katar Artiklo 2, paragrafo 2; sa kodja si, te akceptuil jek them o sub-paragrafo g katar Artiklo 8, paragrafo 1. Kana arakhadon ande `k paragrafo vaj sub-paragrafo maj but opcije, o alosaripe katar jek opcija kam konstituirail jek sub-paragrafo pe sama katar Artiklo 2, paragrafo 2. Po eksempla, ando Artiklo 8, kana jek them alol e opcija a.iii ando paragrafo 1, kodo

paragrafo kam sokotil pe sar jek „sub-paragrafo“. E situacija parruglol, kana le opcije naj esencionalni alternativur ali šaj aven akceptirime kumulativno. Kana alol jek them le opcije a.iii thaj a. iv ando paragrafo 1 katar Artiklo 9, athoska sokotil pe kodja, sar duj sub-paragrafur pe sama katar Artiklo 2.

46. O ciljo katar kadala opcije si, te anel pe ando čartero jek fleksiblo elemento, ke le disparitetur ande *de facto* situacija katar regionalni thaj minoritetonge šiba si bare. Hačardol, ke uni provizije, save si perfektno thaj zurales mišto adaptirime ka jek regionalno šib, savi si praktcirime katar jek baro spikerongo numero, šaj či maladjon pala jek minoritetongi šib, savi si hasnime numa katar jek cikni spikerongi grupa. Le themengi rola či avel kača, te alon von arbitrarno maškar kadala alternative, numa te arakhen pala svako regionalno vaj minoritetongi šib le čarterosko modo, savo si maj malado palaj karakteristika thaj palaj situacija katar e partikularno šib. O ciljo katar kača alternativno formulacija si jasno ramome direktno ando teksto katar le relevantni artiklur thaj paragrafur katar o Kotor III, kaj mothol pe, te aven von aplikabli „palaj situacija katar svako šib“. Kodja bušel, te na aven aver relevantni faktorur, sode maj baro le spikerongo numero katar jek regionalno vaj minoritetongi šib, thaj so maj but homogeno e regionalno populacija, kadiči „maj zurali“ la adopcijaki opcija; jek maj bizurali alternativa trobul te adoptiril pe numa athoska, kana e maj zurali opcija či ušaravel e situacija la šibaki, savi si po pušipe.

47. Le thema si te alon ando Kotor III le provizije, save formirin jek koherentno ramo, kaj si adaptirime pe specifično šibaki situacija. Te preferin kodja, von šaj te adoptirin jek generalno ramo, savo ušaravel sa le šiba vaj savo ušaravel jek šibengi grupa.

Artiklo 3 – praktični provizije

48. Ando Artiklo 3 arakhadon le implementacijake procedure katar principur, kata Artiklo 2: Svako Kontraktosko Them definiril ande peske ratifikacijake dokumentur e akceptacija, aprobacija vaj akcesija, anglunes pala kodola regionalni vaj minoritetonge šiba, pe save maladjol o Kotor III, dujtones le paragrafur katar Kotor III, save si palaj aplikacija katar svako šib, kodja bušel, kadala alome paragrafur na musaj te aven sa iste pala svako šib.

49. Pala čarterosko Artiklo 2, naj obligatorno e akceptacija katar li duj Katora, Kotor II taj Kotor III. Jekh them šaj limitiril la Konvencijaki ratifikacija, bi te na alol kak šib, pala aplikacija katar Kotor III. Ande kasavo slučajo avel aplicirime numa o Kotor II. Generalno si ando duxo le čarterosko, te le thema hasnin le šajimata, save si dine ando Kotor III, savo konstituirail e partikularno protekcija, savi o čartero anzarel.

50. Hačardol, ke pe svako vrjama šaj jekh partija akceptiril vi neve obligacije, po eksemplu, te buhljarel la provizijako mištipe katar le čarterosko Kotor III, pe jekh adicionalno regionalno vaj minoritetongi šib vaj te del peski signatura pala čarteroske paragrafur, save maj anglal či akceptuisardja, pe sama katar jek šib vaj pe sama kata sa le minoritetonge vaj regionalni šiba, save vorbin pe ande teritorija.

51. E formulacija katar o Artiklo 3 lel sama pe pozicija katar uni specifični membronge thema, kaj jek nacionalno šib, savi si la o statuso katar jek oficialno šib le themeski aj kodo pe sasti teritorija vaj numa pe `k kator la teritorijaki, si pe jekh aver sama ande `k similarno situacija sar kaj si le regionalni vaj minoritetonge šiba, definirime ando Artiklo 1, paragrafo a, ke e šib vorbil jek grupa, kaj si lako spikerongo numero maj cikno sar o

resto katar e populacija ando them, kaj del duma jek aver oficialno šib (vaj kaj del duma aver oficialni šiba). Te kamela o them, kasavi oficialno šib, kaj si maj cikni sar le avera, te hasnil la protekcijake thaj promocijake čarteroske provizije, athoska šaj determiniril, te o čartero avel adoptirime. Kasavo čarterosko aplikacijako buhljaripe pe `k oficialno šib ašel mišto pala sa le čarteroske artiklur, uključime vi o Artiklo 4, paragrafo 2.

Artiklo 4 – Protekcijake sistemur, save već egzistirin

52. Kado artiklo si pe kaća sama: te avel jek kombinacija katar o čartero la lokalnona legislacijasa vaj maškar-themutne konvencije thode jek legalno statuso pala šibake minoritetur.

53. Kana specifični šiba vaj minoritetur, katar o domestikako zakono vaj katar maškar-themutne konvencije već hasnin jek statuso, athoska naj o ciljo le čarterosko, te limitiril kodola dine čačimata thaj garancije. Le čarteroski protekcija si adicionalno katar le čačimata thaj garancije, save si već dine katar aver organur. Pe aplikacijaki sama katar sa kadala trjabe, te egzistirin kompeticijake provizije pala jek isto subjekto, athoska trobul te alosardol kuća varijanta, savi si e maj laši pala le minoritetur vaj šiba. Vi te egzistirin maj restriktivni provizije ande `k domestikako zakono vaj ande aver maškar-themutne konvencije, kodja či trobul te avel jek aplikacijaki barijera katar o čartero.

54. O paragrafo 1 katar kodo artiklo si pe sama kata `l specifični čačimata garantirime kata e Evropaki Konvencija pala Manušikane Čačimata. Kodo paragrafo dikhel, te khosel o šajipe, te kak čarteroski provizija šaj interpretiril pe kadja, te limitiril e dini protekcija katar le individualni manuškane čačimata.

Artiklo 5 – Obligacije, save egzistirin

55. Sar sikhadilo već ande preambula, e protekcija thaj promocija kata regionalni vaj minoritetonge šiba, savi si le čarterosko ciljo, si te arakhel pesko than ando ramo kata nacionalno suvereniteto thaj teritorialno integriteto. Kado artiklo sikhavel eksplicitno, kaj obligacije kata `l partije, save već egzistirin, či azbadon. Partikularno o fakto, ratifikasijasa o čartero, jekh them thodja pasur pe sama katar jek regionalno vaj minoritetongi šib, jekh aver them, kaj si les specialno intereso pe kaća šib vaj spikerja kata kaća šib, našti hasnin kodja sargod jek alibi, te ankeren kak bimaladi akcija kontra o suvereniteto thaj kontra o teritorialno integriteto kata kodo them.

Artiklo 6 - Informacija

56. O motivo, te anzardol informacija pa kodo etablirime artiklo, ašel ande kodo fakto, kaj o čartero našti avel desa efektivno, te le kompetentni raj thaj le interesirime organizacije či žanen pa `l obligacije anda leste.

Kotor II – Ciljur thaj principur

(Artiklo 7)

Lista katar ciljur thaj principur, save si uključime ando čartero (Artiklo 7, paragrafo 1)

57. Kadala provizije si pe sama katar esencialni ciljur thaj principur thaj na pala precizni implementacijake kondicije. Kadala ciljur thaj principur si pe kadja sama, te konstituirin o potrebno prezervacijako ramo kata `l regionalni vaj minoritetonge šiba. Von peren tala šov šerutne punktur. Kado si la akceptacijako pušipe paj egzistencija katar kadala šiba thaj e legitimacija katar lengi praktika.

E akceptacija kata regionalni vaj minoritetonge šiba (Artiklo 7, paragrafo 1.a)

58. Kasavi akceptacija či trobul te hamil pe la akceptacijasa katar jek šib sar jek oficialno šib. E akceptacija kaj jek šib egzistiril si sar jek pre-kondicija te šaj lel pe sama pe la šibake funkcije thaj potrebe thaj pe kak akcija pe laki sama.

O respekto kata la geografijako regiono kata svako regionalno vaj minoritetongi šib (Artiklo 7, paragrafo 1.b)

59. Pe sama katar o čartero si te siguril pe jek konsistencija maškar e teritorija katar jek regionalno vaj minoritetongi šib thaj maškar jek apropriatno teritorialno entiteto. Hačardol, kaj kado ciljo našti aresel pe ande svako slučajo, ke le bešimaske strukture si butivar prja kompleksni thaj e determinacija katar teritorialni administrativni entitetur šaj legitimno ašen pe aver sama numa pe la šibaki praktika. Anda kodja, pala o čartero na musaj te avel e teritorija katar jek regionalno vaj minoritetongi šib ande sa le punktura identično jekha administrativnona sekcijasa.

60. Pe aver rig si o čartero kontra praktike, save hulaven le teritorialni sekcije pe kasavo modo, te avel la šibaki praksa vaj la šibaki egzistencija maj phari vaj te avel jekh šibaki komuna huladi pe maj but teritorialni vaj administrativni sekcije. Kana administrativni sekcije našti adaptirin pe palaj egzistencija katar jekh regionalno vaj minoritetongi šib, von si te ašen barem neutralni thaj či troman te anen jek negativno efekto pe šib. Partikularno si te aven le lokalni thaj regionalni raj ande `k pozicija, te thon pesko responsibiliteto ande relacija pe kadala šiba.

Jek pozitivno akcija trobul te kerdol pala mištipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba (Artiklo 7, paragrafo 1.c thaj d)

61. Adjes žanel pe, kaj but regionalni vaj minoritetonge šiba naj dosta zurale thaj anda kodja feri la diskriminacijaki prohibicija či aresel, te avel lengi egzistencija sigurime. Lenge trobul jek pozitivno ažutipe. Kodja si e ideja katar o paragrafo 1.c. O paragrafo mekel ka `l thema, te determinirin o modo, sar von kamen te promotin le regionalni vaj minoritetonge šiba, te ašen zurale, ali o čartero rodel, te avel kerdi kasavi akcija.

62. Sar kaj si formulirime ando paragrafo 1.d, e promocija si te uključil vi akcije te realizuil pe, te le regionalni thaj minoritetonge šiba šaj slobodno vorbin pe thaj hasnin pe vorbimasa thaj ramomasa aj kodo na numa ando privatno trajo thaj ande individualno

sama, numa vi ande publikako trajo, kodja bušel, ando ramo katar institucije, katar socialni aktivitetur thaj ando ekonomijako trajo. O than kaj jek regionalno vaj minoritetongi šib šaj hasnil pe ando publikako konteksto kam avel dependento katar laki partikularno struktura thaj kam avel ka svako šib aver fjal. O čartero či definiril precizni ciljur pe kaća sama, numa rodel te ankerdon promocijake aktivitetur.

E garancija, te sičaren pe thaj te sičon pe le regionalni vaj minoritetonge šiba (Artiklo 7, paragrafo 1.f thaj h)

63. Jekh importantno faktoro palaj prezervacija kata le regionalni thaj minoritetonge šiba si vi lengo than ande edukacijako sistemo. Ande pesko Kotor II afirmiril o čartero o principio, te o thema te definirin la implementacijake provizije. Numa importantno si, te le regionalni vaj minoritetonge šiba aven prezentni ande školako sistemo „pe sa le apropiatni učimata“. Le sičarimaske provizije katar e regionalno vaj minoritetongi šib kam aven pe sama katar edukacijako levelo variantni. Ande uni slučajur e provizija kam avel o sičaripe „pe“ regionalno vaj minoritetongi šib ande aver slučajur e provizija kam avel o sičaripe „pa“ e šib. Feri o sičaripe katar e regionalno vaj minoritetongi šib pe levelur, pe save e šib naj apropiatno, ande sama pe laki partikularno karakteristika, šaj mekel pe rigate.

64. O paragrafo 1.f si pe kaća sama, te avel la šibako sičaripe „ande“ vaj „pa“ kaća šib, sar transmisijako šibako instrumento. O paragrafo 1.h si pe la promocijaki sama, pa studije thaj investigacija katar regionalni vaj minoritetonge šiba pe `k univerzitetu vaj ekvivalentni institucije. Esencialno pala kasavi bući si, te buhljardol kodole šibengi struktura pe sama katar o vokabularo, pe sama katar e gramatika thaj pe sama katar o sintakso. E promocija katar kasave studije si jek kotor katar e generalno ideja, te promotin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba thaj te zurjarel pe lengo čačo progreso.

Instalacije, save ažutin, te šaj sičon le šiba non-spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba, (Artiklo 7, paragrafo 1.g)

65. Le spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba hačaren, ke von si te žanen vi e oficialno šib. O čartero sikhavel ande peski preambula e importancia katar interkulturalizmo thaj multikulturalizmo, anda sa kodja avelas mišto, te na numa avel o duxo la recepcijako pala maj but šiba limitirime pe `l spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba. Pe sama, te lokhjarel pe e komunikacija thaj o hačaripe maškar le šibenge grupe, avelas zurales mišto, ande teritorije kaj egzistiril jek regionalno vaj minoritetongi šib, te e partije putren o drom vi ženenge, kaj kaća šib naj lenga daki šib, te šaj sičon vi von kaća šib, te avla len volja.

66. Mišto žanglol pe, ke ande uni thema si o ciljo kata le apropiatni raj, e regionalno šib te vorbil pe normalno thaj generalno ando regiono thaj provizije ankerdon, te siguril pe, kaj kaća šib te žanen vi manuša, savenge kaća šib naj lenga daki šib. Kasavi praksa naj kontra o čartero numa naj o ciljo katar o paragrafo 1.g. Kodo paragrafo numa zumavel, te siguril jekh maj baro mutualno permeabiliteto maškar la šibake grupe.

Le relacije maškar le grupe, save vorbin jek regionalno vaj minoritetongi šib (Artiklo 7, paragrafo 1.e thaj i)

67. Importantno si, te egzistirin grupe, save den дума jek isto regionalno vaj minoritetongi šib, te avel len o šajipe, te parruven maškar pende penge kulturake trjabe thaj generalno, te zurjaren penge relacije, pe sama kethane te arakhen thaj te barvaren pengi šib. Po agor, o čartero lel sama, te na fragmentirin pe le bešimaske strukture, le administrativni sekcije ande `k them vaj kana trajil jek grupa ande diferentni thema, o čartero lel sama, te na avel kak barijera maškar lende.

68. Numa kasavo žanglipe kata `k kolektivno identiteto maškar le spikerja katar jek regionalno vaj minoritetongi šib či tromal te reflektiril pe negativno, pe sama katar jek ekskluzivno pozicija vaj marginalizacija ande relacija karing aver grupe. O ciljo, te anzardol promocija la kulturake relacije maškar le spikerja katar diferentni regionalni vaj minoritetonge šiba, si la kulturako barvaripe thaj jekh buhljardo hačaripe maškar sa le grupe ando them.

69. O paragrafo 1.i anel maj jek dimenzija: E ideja, kaj kasave relacije si te baron vi maškar le nacionalni granice, kana grupe den дума le isti vaj similarni regionalni vaj minoritetonge šiba thaj von si respime pe diferentni thema. Paj definicija vorbin pe regionalni vaj minoritetonge šiba ando them katar jek relativno cikno spikerongo numero: So si e sama katar o mutualno barvaripe katar la kulturaki sfera, šaj te avel, kaj ašen la kulturake mangina perdal e granica thaj ka aver grupe, save den дума jekh isto vaj similarno šib. Kodo si partikularno importantno, kana jek regionalno šib ande jekh them si korespondentno jekha maj barja kulturaka šibasa vaj jekha nacionalnona šibasa katar jek aver them thaj katar e kooperacija perdal le granice, šaj lel bari hasna jek regionalno komuna katar o mištipe so anen le kulturake aktivitetur katar kača maj buhljardi šib. But importantno si, te priznajin le thema o pravo katar kasave relacije thaj na te dikhen len zavistijasa anda lojaliteto, savo svako them ažukerel katar peske žene thaj na te dikhen kodja sar jekh daraimasko fakto pe sama katar le themesko teritorialno integriteto. Jek šibaki grupa kam hačardol so maj but integririme ande `k them, anda savo si jek kotor, te si voj priznajime sar kasavo kotor thaj la kulturake kontaktur le avere themenge komunenca či ašaven pe.

70. Le themenge ašel slobodno, te formirin le maj malade regulacije pala kasave transnacionalni parruvimata, ke partikularno si te len sama pe domestikake thaj maškar-themutne kondicije, save šaj anen uni trjabe. Maj but specifični punktur arakhadon ando Artiklo 14 katar Kotor III.

La diskriminacijaki eliminacija (Artiklo 7, paragrafo 2)

71. La diskriminacijaki zabrana, pe sama te hasnin pe regionalni vaj minoritetonge šiba, konstituirail jekh minimalno garancija pala `l spikerja katar kasave šiba. Anda kodja le partije dikhen so maj but te khosen provizije, save si kontra o progreso katar jek regionalno vaj minoritetongi šib.

72. O ciljo katar kado paragrafo naj, te determiniril jekh kompletno čačimatango jekhipe maškar šiba. Sar kaj dičol katar leski formulacija thaj pa uključime vorba „na-opravnime“, vov si desa kompatiblo le čarteroske duxosa ande realizacija katar taktike, save si pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba, kaj uni diferencije šaj keren pe maškar šiba. Partikularno le provizije katar svako them pe sama katar potreba katar jekh nacionalno vaj oficialno šib, či konstituirain diskriminacija kontra regionalni šiba, anda kodja, ke sa kadala provizije či kerdile pala lengo mištipe. Numa kasave provizije

či troman te konstituirain jek barijera, te žan le regionalni vaj minoritetonge šiba pengodrom angle.

73. Pe sa jek vrjama, vorta anda dispariteto, savo egzistiril maškar e situacija katar le oficialni šiba thaj maškar le regionalni vaj minoritetonge šiba thaj anda kodja, kaj konhasnil le minoritetonge šiba, kodolenge šanse si butivar maj cikne, akceptiril o čartero, te astardon pozitivni provizije, le ciljosa, te arakhen pe thaj te promotin pe kasave šiba. Kana si o ciljo kasave provizije thaj le provizije či roden aver, sar numa te promotin o jekhipe maškar le šiba, athoska naj vorba paj diskriminacija.

E promocija katar o mutualno respekto thaj hačaripe maškar šibake grupe (Artiklo 7, paragrafo 3)

74. O respekto pala regionalni vaj minoritetonge šiba thaj jek tolerantno duxo karing lende, si kotor katar jek generalno akceptacija, te buhljarel pe jek hačaripe pala šibako pluraliteto ande `k them. O buhljaripe katar kasavo tolerantno duxo thaj e akceptacija kata la edukacijako sistemo thaj kata medije, si jek importantno faktoro pala praktično prezervacija katar regionalni vaj minoritetonge šiba. O angažmano kata `l medije pala kasave ciljur či konstituirail jek ilegalno influenza kataj themeski rangi rig. Čačimasa o respekto pala manuškane čačimata, e toleranca karing minoritetur thaj averzija kontra dušmanija si le ciljur katar le maj but Evropake thema thaj von dikhen kodja sar obligacije kata `l medije. Pe sa kodo isto duxo, si kodja jekh importantno faktoro vi pala spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba, vi von te respektirin le majoritetonge šiba thaj kulture thaj te aven receptivni pala lende.

E formacija katar organur, save reprezentirin le interesur kata regionalni vaj minoritetonge šiba (Artiklo 7, paragrafo 4)

75. O CAHLR maladja, kaj si importantno, te ande svako them egzistirin mexanizmur, kaj la publikake raj len sama, so kamen thaj so mothon le spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba. Sar konsekvencija pa kodja, si e rekomendacija, te avel pala svako regionalno vaj minoritetongi šib jek promocijako organo, savo avel responsiblo palaj reprezentacija la šibake interese pe nacionalno levelo, te ankerel praktikalni promocijake provizije thaj te kerel la implementacijako monitoringo le čarterosko pe sama katar e partikularno šib. E vorba „te si potrebno“ sikhavel maškar aver kodo, kaj kasave institucije varesar već egzistirin aj naj e ideja, le thema te formirin neve institucije, te duplicirin len.

E aplikacija katar le čarteroske principur pe non-teritorialni šiba (Artiklo 7, paragrafo 5)

76. O čartero lel partikularno sama pe šiba, save si historični phangle jekhe specifičnone geografijake regionosa katar o them. O CAHLR či kamlja te ignorišil le šiba, save vorbin pe tradicionalno ando them, numa naj len jekh precizno teritorialno baza.

77. Anda kodja, kaj si e aplikacija katar uni principur thaj ciljur katar Kotor II, phangli pe `k teritorialno sama, thaj anda kodja, kaj si praktično pharo, te ankerdon implementacijake provizije bi definicijako katar lengo geografiako than, našti aplicirin pe kadala provizije, bi te na kerdon uni adaptacije karing non-teritorialni šiba. O paragrafo 5 mothol, kaj kadala adaptacije trobul te ankerdon karing kadala šiba sode šaj.

78. Uni provizije ande `l paragrafur 1 – 4 šaj aven aplicirime bi pharimasko vi pe `l non-teritorialni šiba. Kodo si o slučajo pe sama katar o priznajipe katar kadala šiba, le provizije te buhljarel pe jekh duxo respektosko, hačarimasko thaj tolerancijako karing lende, la diskriminacijaki zabrana thaj e akcija, te anzardol lenge pozitivno ažutipe, jekh puterdo drom pala kadala grupe, save den дума kadala šiba, te šaj buhljaren le kontaktur jek – averesa, ando them thaj vi avrjal katar o them thaj e promocija katar la šibaki investigacija thaj studija. Pe aver rig, či avel šajipe, te aplicirin pe pe `l non-teritorialni šiba, le provizije, save si pe sama katar administrativni sekcije thaj le ažutimata pala non-spikerja katar kadala šiba, te bi sičonas kadala šiba, ke kasave provizije ankerdon numa pe `k specifično teritorija. Po agor, le ciljur, te ankerdon provizije pala sičaripe thaj studijumo katar kadala non-teritorialni šiba thaj lengi promocija, te hasninas pe ande publikako trajo šaj implementirinas pe, anda `l praktični razlogur, aj kodja fjal de fjal adaptacijenca.

Kotor III – promocijake provizije, te hasnin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba ande publikako trajo ando konsenzo le akcijenca, save arakhadon ando Artiklo 2, paragrafo 2

Artiklo 8 - Edukacija

79. Le provizije katar paragrafo 1 katar kado artiklo si numa pe sama katar e teritorija, kaj si svako regionalno vaj minoritetongi šib hasnime. Von aplicirin pe „ande sama pe situacija kaj si svako katar kadala šiba“. Sar kaj sikhadilo opre ande referencija karing o Artiklo 2, paragrafo 2, kača kondicija si specifično relevantno pala alomos, savi opcija te akceptiril pe pala savi šib ando sub-paragrafo a ži ka f.

80. E fraza „ thaj bi prejudicijako karing o sičaripe katar e oficialno šib (le oficialni šiba) katar o them“ si pe kodja sama, te na interpretirin pe le provizije katar o Artiklo 8, paragrafo 1 – partikularno e angluni opcija ande svako sub-paragrafo katar a ži ka f – sar ekskluzija katar e šib/le šiba vobime katar o majoriteto. Kasave tendencije, te formirin pe šibake *ghettur* avenas kontrarno le principonge katar multikulturalizmo thaj multilinguizmo, save si ramome ande preambila thaj avenas bimalade karing le interesur kata `l themeske grupe. Ande specifični situacije kata `l thema, kaj o čartero apliciril oficialni šiba, save naj but buhljarde, trobul kača fraza te interpretiril pe sar relevanca, kaj le provizije katar o paragrafo 1 si bi prejudicijako pala sičaripe katar aver oficialni šiba.

81. O Artiklo 8 si pe sama katar diferentni edukacijake levelur: pre-školupe, primarno, sekundarno, texnikako thaj profesijako školupe thaj školupe manušengo kaj si ande `l berš. Pala svako levelo, katar kadala levelur, si diferentni opcije prezentirime, aj kodja palaj situacijaki relacija, katar svako regionalno vaj minoritetongi šib.

82. Ande uni katar le sub-paragrafur arakhadol e fraza „pe `k numero, savo dićol dosta.“ Kodo punkto priznajil, kaj la publikake raj našti astaren provizije, kana e situacija kataj šibaki grupa či dozvolil, te aresel pe o minimalno numero studentongo, save šaj formin jek klasa. Pe aver rig, te aven kasave partikularni situacije, katar regionalni vaj minoritetonge šiba, athoska si vi jek solucija kaj le normalno kvota, savi konstituirail jek klasa šaj apliciril pe fleksiblo thaj jek maj cikno numero studentongo „dićol, te avel dosta“.

83. E formulacija katar e opcija iv ande `l sub-paragrafur c thaj d lel sama po fakto, kaj e nacionalno situacija si variantno, pe sama, ande savo berš jekh ženo dikhel pe kaj si lo pherde beršengo thaj vi le berš, pe savende kasavi edukacija šaj agoril pe. Dependentno katar kodola faktur, šaj lel pe šama pe `l ambicije katar studentur vaj pe `l ambicije katar lenge familje.

84. Žanglol pe, kaj na sa la edukacijake sistemur diferencirin maškar sekundarno edukacija thaj maškar profesijaki edukacija. Sar te si, sar sikhadilo ande `l sub-paragrafur c thaj d, kaća distinkcija lel sama pe `l diferentni faktorur ando sistemo kata profesijako treningo. Partikularno ando slučajo kata `l thema, kaj si ande lende la profesijako treningo buhljardo thaj pe profesijaki sama, kothe maj phares šaj aplicirin pe provizije, save si pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba. Numa le partijenge del kodja maj bari zor, te akceptirin le maj stringentni pretenzije po sektoro katar generalno sekundarno edukacija.

85. Le provizije, pe sama katar o univerzitetu thaj pe sama katar e edukacija le manušengi, save avile već pe beršende, si komparabli avere edukacijake levelonca, ke vi von anzaren jekh alternativa maškar o sićaripe pe regionalno vaj minoritetongi šib thaj o sićaripe, sar jek subjekto kataj edukacija. Numa pe sama katar e pre-školaki edukacija maj jek solucija anzarel pe pala kodola slučajur, kothe, kaj la publikake ran naj direktno kompetencija pala edukacijako tipo. Ande uni thema fajma kam avel o numero le spikeronge, kaj den duma jek regionalno vaj minoritetongi šib insuficientno palaj provizija pe univerzitetoski edukacija ande kaća šib vaj pa kaća šib. Pe kaća sama sikhadilo jekh eksempla katar thema, kaj, vaj jekhe spefičnone kontraktosa vaj jekhe generalnone kontraktosa, pe sama te priznajin pe diplomura, o univerzitetu priznajil diplomur katar jekh spikero katar jek regionalno vaj minoritetongi šib, katar jek avere themesko univerzitetu, kaj hasnil pe sa kodja šib.

86. O paragrafo 1.g si pe kodja sama, te na avel o sićaripe izolirime katar le regionalni vaj minoritetonge šiba katar lengo kulturako konteksto. Kadala šiba si butivar phangle jekha separatrona historjasa thaj specifičnone tradicijenca. Kaća historija thaj e regionalno vaj minoritetongi kultura konstituirail jekh komponenta katar la Evropako tradicijako mangin. Zurales mišto kam avel, te avel vi le non-spikeron katar kadala šiba jekh akceso karing kado mištipe.

87. Kothe kaj jekh them garantuil o sićaripe katar jek regionalno vaj minoritetongi šib, si lo vi te dikhel, te aven vi sa le sićarimaske buća pe dispozicija, kodja bušel, financija, personalo thaj sićarimasko materialo. Či trobul te specifikiril pe sa kodja ando čartero. Numa kothe, kaj si le sićarimasko personalo po pušipe, kothe vazdel pe vi o pušipe pa leski kompetencija thaj pa lesko treningo. Kodo si jekh fundamentalno aspekto, anda kodja arakhadol jekh specifično provizija pala kodja ando paragrafo 1.h.

88. Andaj fundamentalno importanca katar o sićaripe thaj, maj but specifično, katar la školako sistemo palaj prezervacija kata regionalni vaj minoritetonge šiba, malavel o CAHLR, kaj si but importantno jekh provizija katar jek specifično organo vaj specifični organur, save ankeren monitoringo pa sa kodja, so kerdjol pe kodja sama. Le karakteristike katar kasavi supervizijaki institucija naj specifikirime ando paragrafo 1.i. Kodo šaj avelas jekh edukacijako rango organo vaj jekh independentno institucija. Kaća funkcija šaj ankerelas vi jekh organo, kaj si nominirime ande čarterosko Artiklo 7, paragrafo 4. Sar te si, o čartero rodel, te aven le monitoringoske rezultatur publicirime.

89. O čartero limitiril normalno e protekcija katar regionalni vaj minoritetonge šiba pe `k geografijako regiono, kothe kaj si hasnime. Numa o paragrafo 2 katar o Artiklo 8 konstituirail jekh eksepcija katar kača regula. E motivacija pa kodja si, kaj ande moderno trajo, savo si so maj but mobilno, si o teritorialno principo ande praktika na maj but dosta zuralo palaj efektivno protekcija katar jekh regionalno vaj minoritetongi šib. Partikularno jekh substancialno spikerongo numero katar kasave šiba munčisajlo ande maj bare forur. Ali anda `l pharimata, kaj si phangle le buhljarimasa katar le edukacijake provizije pala regionalni vaj minoritetonge šiba avrjal katar lengi teritorialno baza, o Artiklo 8, paragrafo 2 si fleksiblo skicirime pe sama katar la akcijake termur thaj apliciril pe numa kothe, kaj si kasave provizije malade pe sama katar le spikerongo numero katar e apropiatno šib.

Artiklo 9 – krisake avtoritetur

90. O paragrafo 1 katar kado artiklo si pe sama katar kadala distriktur, ande save o numero le manušengo, save hasnin le regionalni vaj minoritetonge šiba, determiniril le apropiatni provizije. Kača kondicija korespondiril parcialno le generalnone regulenca ande le maj but čarteroske provizije, save si pe protekcijaki sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande teritorija, ande savi si le tradicionalno hasnime. Pala maj uče krisa, save si avrjal katar e teritorija, kaj si le regionalni vaj minoritetonge šiba hasnime, si kodja e buči katar o them, te lel sama pe specialno natura katar krisako sistemo thaj pe la hiraxijake instance.

91. E formulacija katar e angluni fraza ando Artiklo 9, paragrafo 1, reflektiril e griža katar CAHLR, te arakhel le fundamentalni principur kata la krisako sistemo, kasave, sar kaj si kodja le partijengo pariteto angla zakono thaj e griža prja but vrjama te na nakhel ži kaj ankerdol la krisaki procedura, kontra posibli xoxavne ažutimata ka kak rekurso, kana si e sama le regionalni vaj minoritetonge šiba. Kadi legitimno griža či legitimiril jekh generalno restrikcija katar la partijenge akcije pe kako paragrafo. So si bimalade aplikacije, thaj so naj, kodja si te determiniril o krisinatori ande svako individualno slučajo.

92. Jek distinkcija kerdili maškar kriminalni, civilni thaj administrativni procedure thaj maškar la aplikacijake opcije, save aplicirin pe pe partikularno natura katar svako jekh.

93. Le provizije katar Artiklo 9, paragrafo 1, si pe sama kataj procedura anglaj kris. Dependently katar le partikularni provizije palaj krisaki administracija ande svako them, o termo „kris“ trobul, kaj si kodja apropiatno, te ušaravel vi aver organur, save egzistirin thaj kaj si len jekh krisaki funkcija. Kodja si specifično relevantno ando slučajo katar o sub-paragrafo c.

94. E angluni opcija katar le sub-paragrafur a, b, thaj c katar o Artiklo 9, paragrafo 1, hasnil e fraza „ankerel le procedure ande regionalni vaj minoritetonge šiba“. Kača fraza mothol, kaj, sar te si, e relevantno regionalno vaj minoritetongi šib hasnil pe ande kris thaj ande kadala procedure kaj participiril e partija, savi del duma kača šib. Ka svako them ašel, pe sama katar partikularni karakteristike la krisake sistemaske, te determiniril o precizno ramo katar e fraza „ankerel le procedure“.

95. Trobul te notiril pe, kaj o paragrafo 1.a.ii, kaj le partije garantujin le kontrahentoske o pravo, te hasnil peski regionalno vaj minoritetongi šib, kodo isto pravo si ramome vi ando Artiklo 6, paragrafo 3.e, katar Evropaki Konvencija pa Manušikane Čaćimata.

Kothe ramol, kaj jekhe došarde manušes si les anglaj kris o pravo pe `k tolmačo bipokinimasko, kana či hačarel vaj či del duma e šib, savi hasnil pe ande kris. O sub-paragrafo b.ii thaj c.ii malavel, kaj jek spikero katar jekh regionalno vaj minoritetongi šib, savo žanel vi e oficialno šib, hačardol maj feder, te del duma ande kodja šib, savi si leske maj paše thaj savi vorbil la maj lašes aj kodja so maj but, kana si te branil pe anglaj kris. Anda kodja avelas kontra le čarteroske ideje, te apliciril pe numa kothe, kaj rodel kodja e praktično situacija. Pe aver rig, nakhel kača provizija o striktno aspekto katar manušikane čačimata, te mekel ka o došardo manuš o kompletno slobodno alomos palaj šib, ke kodja šaj nakhel vi e dini infrastruktura. Anda kodja si malado, te ašel vi kak decizijako punkto pe kodja sama ka `l thema, te akceptirin e provizija vaj na, vaj te limitirin e aplikacija pe uni krisake distriktur.

96. E sama katar o paragrafo 1.d si, kaj jek potrebno šibaki translacija vaj tolmači pe trobul te anzardol pe bipokinimasko. Pala kodja sama šaj kam avel potrebno vi e aplikacija katar Artiklo 9, paragrafo 1.b thaj c. Thema, save kodo sub-paragrafo či aplicirin, si te rešin kodo problemo korkorro ando ramo katar penge zakonoske provizije vaj si te adoptirin neve, specifični provizije, save si pe kača sama, te promotin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba. Le pokinimata šaj ušaravel totalno vaj parcialno e partija savi teljardja la krisaki procedura vaj le partije hulaven le pokinimata maškar pende.

97. O paragrafo 2 si pe kadja sama, te avel jek legalno dokumento validno, te si lo ramome ande `k regionalno vaj minoritetongi šib. E aplikacija katar kado paragrafo si faktično limitirime, kaj či sikhavel sa le kondicije pala validiteto katar jek legalno dokumento, numa malavel, kaj jekh dokumento našti te avel non-validno, feri anda kodja, kaj si lo ramome ande `k regionalno vaj minoritetongi šib. O paragrafo či isključil, te jekh them adoptiril adicionalni formalitetur, po eksemplu, adicionalno dokumentoski certifikacija ande oficialno šib. O paragrafo 2.b uključil, te le dokumentongo teksto katar e partija, savi hasnil e regionalno vaj minoritetongi šib, anzardol direktno vaj indirektno (anonse, themeske informacije thaj kadja maj dur) vi ka `l aver partije vaj ka `l trito interesirime partije, save či vorbin e regionalno vaj minoritetongi šib, te anzardol pe jek forma kaj vi von hačaren.

98. E aplikacija katar o Artiklo 9, paragrafo 2, mol absolutno vi pala aplikacija katar kontraktur thaj konvencije pala mutualno ažutipe ande `l legalni trjabe, ande save o pušipe le hasnime šibengo eksplisitno tretiril pe.

99. O Paragrafo 3 si paj translacijaki sama, katar legislativni tekstur ande regionalni vaj minoritetonge šiba. E fraza „te na već avere thanende egzistiril“ si po eksemplu, kaj o teksto već egzistiril ande `k regionalno vaj minoritetongi šib, kaj sas već parruglime ande `k similarno vaj identično šib, savi si e oficialno šib katar jek aver them.

Artiklo 10 – Administrativni avtoritetur thaj publikake servizur

100. E sama katar kodo artiklo permitil le spikeronge katar regionalni vaj minoritetonge šiba, te ankeren penge čačimata sar le themeske manuša thaj te ankeren penge civilni obligacije tala kondicije, save respektirin lengo šibako modo.

101. Kadala provizije si skicirime maj but pe sama, te lašaren e komunikacija maškar la publikake raj thaj maškar le žene, save hasnin regionalni vaj minoritetonge šiba. Jekh fakto si, kaj e socio-kulturalno situacija si kasavi, kaj le maj but spikerja kata kadala šiba

si vi bilingualni thaj šaj hasnin vi jekh oficialno šib palaj komunikacija la publikake ranca. Numa e permisija, te hasnin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba ande komunikacija la publikake ranca si fundamentalno pala o statuso katar kadala šiba thaj pala lengo drom angle thaj importantno vi sar subjektivno faktoro. Hačardol, te avla jek šib totalno isključime katar e relacija le ranca, voj kam avel faktično ignoririme, ke e šib si jek faktoro kataj publikaki komunikacija thaj našti limitiril pe numa pe privatno sfera. Jekh šib, savi naj la akceso karing e politikaki, zakonoski thaj administracijaki sfera, kam xasarel jekh po jekh pesko terminologijako potencialo thaj kam avel jekh insuficientno šib, savi xasardja peski zor, te šaj ušaravel sja le aspektur kata socialno trajo.

102. O Artiklo 10, diferenciril trin akcijake kategorije ka `l publikake raj:

- akcija kata `l administrativni themeske raj: le tradicionalni akcije kata `l publikake raj, partikularno ande forma katar publikake čačimata thaj kompetencije tala o generalno zakono (paragrafo 1);
- akcija katar lokalni taj regionalni raj, kado si generalno sub-nacionalni teritorialni raj, kaj si len e zor katar *self-government* (paragrafo 2);
- akcija katar organur anda `l publikake servizur, vaj tala publikako zakono vaj tala privatno zakono, kaj ašel tala publikaki kontrola: la poštake servizur, hospitalur, elektriciteto, transporto taj kadja maj dur (paragrafo 3).

103. Ande svako sekcija lel pe sama pe situacija kata šibako diverzitetu, thaj kerdon apropiatni adaptacije pe specifičo karaktero katar publikake raj vaj katar respektivni organur. Uni slučajur egzistirin, kaj o karaktero katar e regionalno vaj minoritetongi šib permitil, te avel voj priznajime sar „kvazi-oficialno“ šib, thaj šaj avel hasnime pe peski teritorija sar šib palaj buči vaj sar e normalno šib ande komunikacija katar publikake raj. (Ando kontakto le spikeronca, kaj či den duma e regionalno vaj minoritetongi šib, ašel e norma vi maj dur e oficialno šib vaj e šib, savi si maj but buhljardi.) Vaj e šib hasnil pe barem athoska, kana la šibake spikerja bolden pe karing le raj ande kača šib. Kothe kaj e objektivno situacija katar e regionalno vaj minoritetongi šib či permitil kasavi solucija, trobul te ankerdon barem minimalni provizije, te siguril pe e pozicija le spikerongi katar kača partikularno šib: Aplikacije, vorbimasa vaj ramome, vaj dokumentur šaj anzardon ande regionalno vaj minoritetongi šib, numa bi la obligacijako, te del pe anglal pe kača šib.

104. Pala partijenge provizije ando paragrafo 1 thaj 3 arakhas e fraza „sodegod šaj, te avla malado“. Kača provizija naj kak substituto palaj provizija katar kuko pravo, savo anzarel o Artiklo 2, paragrafo 2 thaj 3 Artiklo 3 paragrafo 1 le partijenge, te meken thaj te na aplicirin uni provizije katar le Čarterosko Kotor III, savo si pe sama katar svako partikularno šib. Ali kača provizija lel sama po fakto, kaj uni katar le provizije si len financijake konsekvencije, thaj vi konsekvencije pe sama katar o personalo thaj pe sama katar o treningo. E akceptanca katar jekh partikularno provizija pe sama katar jekh šib, rodel vi e akceptanca, te geton pe financijake xainga thaj te formirin pe vi administrativni instrumentur pala `k efektivno realizacija. Ali žanglol pe, kaj šaj perel vi kasavi situacija, kaj si e totalno thaj bi-kvalificirime aplikacija katar kak provizija naj vaj vadžaj naj realistično. E fraza „sodegod šaj, te avla malado“ permitil le partijenge, palaj implementacija katar le relevantni provizije, kokorro te den decizija pe individualni slučajur, so maladjol thaj so či maladjol.

105. Le fraze ando Paragrafo 2, thaj partikularno le partijenge akcije „permitil thaj/vaj zurjarel“ si kadja formulirime, kaj len sama po principio kataj lokalno thaj regionalno

avtonomija. Kodja či bušel, kaj e aplikacija katar le provizije, save si pe sama katar publikake raj, kaj si le manuŝenge maj paše, naj kadiči importantno. Generalno šaj mothol pe, o CAHLR žanel, kaj e aplikacija katar uni čarteroske provizije perel ande kompetencija katar lokalni vaj regionalni raj thaj cirdel pala peste vi financijake pokinimata. Le partije trobun te sigurin, kaj le čarteroski implementacija respektiril o principio kata lokalno avtonomija, savo si definirime ande Evropako Čartero pa Lokalno Self-Governo, thaj partikularno ando Artiklo 9, paragrafo 1, savo malavel: „Ka `l lokalni raj si te ašel o pravo, ande pengi nacionalno ekonomijaki politika, te aven len adekvatni financijake xainga, save ašen korkorro pe lengi dispozicija, ando ramo katar lenge kompetencije.“

106. Ando Paragrafo 2.a arakhadon le provizije pala hasnipe katar le regionalni vaj minoritetonge šiba, „ando ramo“ katar le regionalni vaj lokalni raj. Kodja formulacija kamel te sikhavel, kaj jek regionalno vaj minoritetongi šib šaj vi hasnil pe sar bućaki šib katar le partikularni raj, numa kodja či bušel, ke e regionalno vaj minoritetongi šib šaj hasnil pe vi palaj komunikacija le centralnone governosa.

Artiklo 11 - Medija

107. O than thaj e vrjama, save anzaren le medija karing le regionalni vaj minoritetonge šiba si desa importantno pala lengo ankeripe, ta ašen von žuvinde. Adjes či jekh šib našti ankerel pesko žuvindipe, kana naj la akceso karing le neve forme kata `l publikake medije. E evolucija kata `l medije pe antrego ljuma thaj la texnikako progreso ašadja la kulturako impakto kata `l šiba, save naj but buhljarde. Pala maj bare medije, specifično palaj televizija si le kvota kata `l spektatorja jek importantno faktor. Le regionalni vaj minoritetonge šiba reprezentirin numa jekh cikno sektoro katar kulturako marketo. Rigate katar le neve šanse, save anzaren le neve medijenge texnike, pale trobul pala o akceso karing le medije jekh publikako ažutipe. Numa la publikake medije si jek sektoro, kaj la publikaki intervencija si limitirime thaj regulativni revizije naj prja efektivni. La publikake raj angažirin pe, pe kado sektoro esencialno promocijasa thaj ažutimasa. Te siguril pe kasavi promocija thaj kasavo ažutipe, pe sama katar le regionalni vaj minoritetonge šiba, kodja rodel o čartero katar le thema, te ankeren provizije pe diferentni levelur.

108. Le provizije ande kako artiklo si pala o mištipe le spikerongo katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande pengi geografijaki teritorija. E formulacija katar o paragrafo 1 diferenciril kataj formulacija ande `l aver paragrafur thaj lel sama pe karakteristika, partikularno katar adio-vizualni medije. Vi te si le provizije numa pe sama katar jek partikularno teritorija, o efekto šaj buhljardol vi dur. Pe aver rig, provizije naj musaj te ankerdon ande teritorija, savi si po pušipe, te šaj hasnin len le manuša, save trajin kothe.

109. Prižando si, kaj la publikake ran ande `l diferentni thema, si len diferentni levelur palaj medijengi kontrola. Anda kodja mothol pe ande `l paragrafur 1 thaj 3 kaj e dimenzija katar lengi obligacija si determinirime paj dimenzija katar lengi kompetencija thaj katar lengi legitimno zor ande kodo sektoro. Maj dur žanglol pe, kaj e legitimno rola katar svako them, kana formiril le legalni ramoske kondicije katar kodole artiklosko ciljo, kam avel determinirime katar la medijaki avtonomija.

110. O paragrafo 1 katar o Artiklo 11 diferenciril le provizije, save si pe sama thaj o mištipe katar le regionalni vaj minoritetonge šiba ando sektoro radio thaj televizija, te egzistiril kaj paluni jekh publikaki servizaki misija vaj na. Kasavo mandato šaj ankerel

jekh publikako vaj privatno emisijako organo. O mandato si te uključil emisije, save len sama vi pe `l minoritetonge interese thaj preferencije. Ande kodo konteksto o them šaj ankerel provizije (po eksemplu, kaj si pe sama katar legislacija vaj pe sama katar la emisijaki specifikacija) save si pe kača sama, te ankerdon emisijake programur ande `l regionalni vaj minoritetonge šiba. O sub-paragrafo a si pa kodja sama. Pe aver rig, te si la emisijaki buči ande `l privatni vasta, o them našti kerel aver, sar numa te „del zor thaj/vaj loxhjaripe“ (le sub-paragrafur b thaj c). Ka `l printoske medije si sadajek numa kača situacija (sub-paragrafo e). Te avela relevantno, ankeren le partijenge aktivitetur vi e provizija kata `l potrební frekvencije pala `l emisije ande `l regionalni vaj minoritetonge šiba.

111. Sode minimalno le themeski rola pe medijaki relacija te avel, pale leste ašel generalno e zor, te garantuil la komunijacijaki sloboda vaj te haravel barijere, save si kontra kača sloboda. Anda kodja ando paragrafo 2 naj kača klauzula sar kaj si ando paragrafo 1 kaj si pe sama la kompetencijaki katar la publikake raj. E revizija, savi garantuil emisijengi recepcijaki sloboda, naj numa pe kača sama, te thon aver pašutne thema barijere kontra le programoske emisije, numa si vi pe sama katar pasivni barijere, kana le kompetentni raj či ankeren kasave akcije, save anzaren o šajipe palaj emisijengi recepcija.

112. Anda fakto, kaj emisije katar jekh pašutno them naj pe kadala isti kondicije, sar kaj si kodja le produkcije ande relevantno teritorija, anel e trito fraza katar kodo paragrafo jekh siguripe, kaj si sa kadja formulirime sar o Artiklo 10, paragrafo 2, katar la Evropaki Konvencija pa Manušikane Čačimata, kaj si pa la vorbaki slobodija. Paj televizijaki sama šaj mothol pe, ke pala thema, save adaptirisarde la Evropaki Konvencija pa Transgranicaki Televizija mon le provizije thaj kondicije, kaj si pe sama kata `l garantuime slobode kata čarterosko Artiklo 11, paragrafo 2. Obligatorno si o non-restrikcijako principo katar retransmisija pala programoske servizur pe lenge teritorije. Le provizije kata kado paragrafo naj len afekto po *copyright*.

113. Ando Artiklo 11 paragrafo 3 arakhadon le provizije paj interesengi reprezentacija, katar manuša, save hasnin regionalni vaj minoritetonge šiba, save si responsibli, te siguril pe o pluralizmo le medijengo. Kasave strukture egzistirin ande maj but Evropake thema. E formulacija „vaj len sama“ thodja pe sar atveto, te sikhadona problemur pe determinacija, kon si le reprezentantur pala manuša, save den duma kadala šiba. O CAHLR malavel, kaj arese, te aven šibake grupe reprezentirime similarno sar aver populacijake grupe. Kodja šaj kenas, po eksemplu, kadala organur, save reprezentirin le regionalni vaj minoritetonge šiba palaj čarteroski sama Artiklo 7, paragrafo 4.

Artiklo 12 – Kulturake aktivitetur thaj institucije

114. Ande kača sekcija, sar ande sama kata Artiklo 11, rodel pe le themendar, te sikhaven, ži kaj arese la publikake rangi kompetencija, zor vaj legitimacija, te šaj ankeren efektivni akcije. O čartero rodel katar la publikake raj, kaj si len impaktoski zor pe `l kulturake institucije, te arakhen jekh apropiatno than vi pala regionalni vaj minoritetonge šiba.

115. Ando paragrafo 1.a rodel pe katar le thema, te thon inicijative, save si tipični pala modo katar kulturaki ekspresija thaj specifično pala regionalni vaj minoritetonge šiba. Le lovenge xainga pala kasavo ažutipe arakhadon generalno ande kulturake promocijake sektorur. E fraza „le diferentni instrumentur pala akceso karing le buča“ ušaravel, -

dependentno, pe savi sama si la kulturako aktivitetu-, publikacije, produkcije, prezentacije, buhljaripe, transmisija thaj kadja maj dur.

116. Anda kodja, kaj si le spikerongo numero katar le regionalni vaj minoritetonge šiba limitirime, naj len kadiči kulturaki produkcija sar kaj arakhas ka `l spikerja katar maj buhljarde šiba. Pe sama katar e hasnimaski promocija thaj te anzardol lenge spikeronge o akceso karing jekh barvalo kulturako xaing, si te astardon instrumentur sar translacijake texnike, sinxronizacije, post-sinxronizacije thaj sub-titulur (paragrafo 1.c). Te haraven pe barijere, kodja si pale jekh mutualno proceso. Anda kodja si esencialno pala realizacija thaj pala statuso katar le regionalni vaj minoritetonge šiba, te aven importantni produkcije ande lende prinžande katar jekh maj buhli publika. Pa kodo ciljo ramol o paragrafo 1.b.

117. Te funkcionišin kulturake institucije, kodja bušel, organur save den dumo kulturake aktivitetur ande maj but fjal, rodel pe le themendar, te meken ande penge programur dosta than pala hasnipe thaj sičaripe kata `l regionalni vaj minoritetonge šiba thaj vi pala lenge kulturake buća (Artiklo 12, paragrafo 1.d ži f). Hačardol, kaj o čartero našti definiril o modo, sar le regionalni vaj minoritetonge šiba te implementiril ande `l aktivitetur katar kadala institucije. Vo numa mothol, te mekel pala lende „dosta than“. Le themengi funkcija pe kaća sekcija si konsultacija thaj supervizija; Le themendar či rodel pe, von te ankeren kadala buća, von trobun numa te grižin, te avel le ciljongo ankeripe „sigurime“.

118. O čartero grižil, te formiril pe pala svako regionalno vaj minoritetongi šib jekh organo, savo si responsiblo palaj kolekcija, dokumentacija thaj buhljaripe katar e produkcija ande kaća šib (Artiklo 12, paragrafo 1.g). Anda kodja, kaj si e situacija katar but regionalni vaj minoritetonge šiba bilaši, trobul te organizuisarel pe kaća bući sistematično, thaj e decizija če fjal organizacija trobul te avel, te den le thema. Palaj implementacija katar o paragrafo g, šaj kaj avela potrebno pala uni thema, te adoptirin zakonur pe sama kata `l avtorisirime arxivur thaj dokumentacijake centrur, te šaj participirin le organur pe konservacija kata `l buća ande regionalni vaj minoritetonge šiba.

119. E aplikacija katar o Artiklo 12, paragrafo 1, si pe sama katar e teritorija, kaj le regionalni vaj minoritetonge šiba hasnin pe, vi te žanglol pe, kaj but katar kadala provizije nakhen praktično le granice katar e teritorija. E praksa katar la kulturake promocije thaj o pušipe pala lende vi avrjal katar regionur, kaj tradicionalno hasnin pe kadala šiba (partikularno si kodja o rezultato andruna migracijako) anel o Artiklo 12 paragrafo 2, provizije, save si korespondenti le provizijenca ando Artiklo 8, paragrafo 2.

120. Sa le thema roden, te promotin pengi nacionalno kultura vi avrjal o them. Pe sama te den jekh kompletno thaj čačikano patreto katar kaća kultura kaj von promotin, či troman te meken anda `l jakha penge regionalni vaj minoritetonge šiba thaj lengi kultura. Le provizije katar Artiklo 12, paragrafo 3, konstituirain jekh drom pala principongi aplikacija pa priznajipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba, sar kodja sikhavel o Artiklo 7, paragrafo 1.a, ande čarterosko Kotor II.

Artiklo 13 – La ekonomijako thaj socialno trajo

121. Ande ekonomijake thaj socialni sistemur katar la Evropake Savetoske Thema, ašel la kulturaki thaj ekonomijaki intervencija kata `l publikake raj šerutnes pe kodja, te

den regulacije, provizije thaj zakonur. Tala kasave kondicije, avel e zor kata `l publikake raj limitirime, te thon prja but sama pe regionalni vaj minoritetonge šiba. Numa pale ankerel o čartero uni provizije pe kodja sama. Pe jek rig zumavel, te khosel regulacije, save ašaven vaj prohibin o hasnipe kata `l regionalni vaj minoritetonge šiba ande ekonomijako thaj socialno trajo, pe aver rig anzarel propozicije pala diferentni pozitivni provizije.

122. Le provizije katar Artiklo 13, paragrafo 1, den jek direktno aplikacija pa non-diskriminacijako principo. E aplikacija mol pala antrego teritorija katar kontraktoske thema thaj na numa pala `k kotor, kaj si le regionalni vaj minoritetonge šiba hasnime.

123. O Artiklo 13, paragrafo 2, sikhavel diferentni, konkretni provizije, save den dumo le regionalni vaj minoritetonge šiba pe kodo sektoro. Anda praktični faktorur si von limitirime pe `l geografijake regionur, kaj hasnin pe kadala šiba. E klauzula „sodegod šaj, te si xaranes“, sikhavel pe eksplikacija po opruno Artiklo10 (dikh po paragrafo 104). Po agor aresen le provizije katar le partije numa ži kothe, kaj si la publikake rangi kompetencija, jekh provizija savi si relevantno numa pala sub-paragrafo c.

Artiklo 14 – Parruvipe perdal le granice

124. Kodo Artiklo buhljarel thaj anel angle e ideja, savi si skicirime ando Artiklo 7, paragrafo 1.i, anda kodja sikhavel pe `l oprune dine eksplikacije (dikh le paragrafur 69 - 70).

125. Pe but sektorur formiril pe jekh ko-operacija maškar le pašutne regionur katar diferentni thema perdal le granice. Numa trobul te spomenil pe, kaj kasavi situacija šaj ande uni slučajur dikhel pe sar jekh problemo ando aspekto kata teritorialno integriteto. Pala Evropake thema, save akana sa maj but pašon, si kodja pale e šansa, te anen jekh „kulturako faktoro“ ande mutualno hačaripe. La Evropako Saveto skicirisardja jekh konvencijako koncepto paj transgranicaki ko-operacija pe lokalno thaj regionalno levelo. Kasavo ko-operacijako proceso si generalno jekh laši djela aj o paragrafo b malavel, kodja si partikularno kothe mišto, kaj del pe дума jekh šib pe li duj riga la granicatar.

126. E ko-operacija šaj ušaravel buća sar školako partneripe, sičaritorjengo parruvipe, mutualno priznajipe kata`l diplomur thaj kvalifikacije, e organizacija katar kulturake aktivitetur kethane, e cirkulacija thaj o buhljaripe katar kulturake produktur (knjige, filmur, egzibicije thaj kadja maj dur) thaj trans-granicake aktivitetur katar kulturake instrumentur (teatrur, lektorur thaj kadja maj dur). Ande uni situacije šaj te avel e trans-granicaki ko-operacija jek malado (thaj maj lezno) drom, te implementirin pe provizije, save arakhadon tala aver čarteroske artiklur: po eksemplu, pe sama katar e šansa pala maj uči edukacija, sar kaj si kodja ramome ando Artiklo 8, paragrafo 1.e, šaj adoptirinas pe bilateralni kontraktur, pe sama te šaj hasnin studentur le apropiatni institucije ande `k pašutno them.

Kotor IV - E aplikacija le čarteroski

(Le Artiklur 15 -17)

127. Te šaj observirin le čarteroski aplikacija, la Evropako Saveto, leske membronge thema thaj e generalno publika, optiril o čartero pala `k sistemo, te anzaren le partije

periodični raportur pa `l provizije, save ankerdile. Le raportur si te anzardon svako trito berš. O angluno raporto trobul te sikhavel e situacija katar le regionalni vaj minoritetonge šiba, pe kuća vrjama, kaj o čartero avilo pe zor ando them thaj trobul te anzardol tela `k berš katar kodo datumo.

128. Te siguril pe le monitoringosko efektiviteto katar čarteroski implementacija, thol o čartero jekh ekspertongo komiteto, savo kontrolišil le raportur katar le diferentni partije. Organur vaj institucije, save kamen te anzaren adicionalni informacije vaj save kamen te sikhaven specifični situacije, save si pe sama katar čarteroski aplikacija, partikularno pa Kotor III (Artiklo 16, paragrafo 2) von šaj te bolden pe sa kodolasa karing le ekspertongo komiteto. Numa ka legalni organur katar le partije kam avel len akceso karing le ekspertongo komiteto aj kodja numa ande sama kata penge partije. O ciljo katar kodo si, te ašavel pe kodja, te thon grupe avrjal katar le partijengo centrumo, xoxavne akcije pala monitoringosko sistemo thaj te na keren xoli thaj bihačaripe maškar le partije.

129. Trobul te mothol pe, kaj kodja naj jek kvazi-legalno žalbaki procedura. Le ekspertongo komiteto si numa pe kodja sama, te ankerel monitoringo paj čarteroski aplikacija thaj te kidel informacije pa kodja sama. Le organur, kaj si ramome pa lende, ando Artiklo 16 či na kamen te sikhadol le ekspertongo komiteto sar jekh krisako organo.

130. Le ekspertongo komiteto šaj te kontrolišil svako informacija katar le partikularni thema thaj si les e obligacija te rodel lendar vadžaj eksplikacije vaj informacije, te šaj te ankerel peske investigacije. Le rezultatur anzardon karing le Ministerongo Komiteto, kethane le komentaronca katar le partikularni thema. Vi te dićol kaj trobun te publicirin pe kadala reportur avtomatično, andaj sama katar e transparencija, andja pe e decizija, te le Ministerongo Komiteto pe sama, katar svako situacija, te mothol, ži kaj te publicirin pe le raportur.

131. O numero le membrongo kata le ekspertongo komiteto, kam avel kadići, sar kaj si o numero le partijengo katar o čartero. Le membrur katar le ekspertongo komiteto si te aven žene, kaj si len priznajime kompetencija po sektoro katar regionalni vaj minoritetonge šiba. Pe sa kodja vrjama, trobul zurales te dikhel pe, te aven le membrur manuša, kaj si len jekh zuralo karakteri katar maj „učo integriteto“. O čartero mothol, kaj le nominirime ekspertur, si te aven independentni ande pengi bući thaj na subjektur, save primin numa instrukcije katar penge guvernur.

132. Le monitoringosko mexanizmo paj čarteroski aplikacija, katar jekh ekspertongo komiteto, anel o šajipe, te formiril pe jekh objektivno informacijako organo, savo si pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba, ando respekto katar le themenge specifični resposibilitetur.

Kotor V– Agorutne provizije

133. Le agorutne klauzule katar le Artiklur 18 ži 23 bazirin po modelo katar le agorutne klauzule pala konvencije thaj kontraktur dine ando Evropako Saveto.

134. E decizija andja pe, te na uključil pe maškar le agorutne provizije jekh teritorialno klauzula, savi delas le themenge e zor, te isključin jekh kotor katar lenge teritorije katar le čarterosko buhlipe. Kodo si anda kodja, ke jek andruni karakteristika katar kako čartero si, kaj si kerdo specifično pe sama katar partikularni teritorije, ande savende

hasnin pe regionalni vaj minoritetonge šiba. Numa ka `l kontraktoske thema si o pravo, tala Artiklo 3, paragrafo1, te specifirin kadala regionalni vaj minoritetonge šiba, pala save kamen te aplicirin le detajlirime provizije.

135. Pala Artiklo 21, si ka `l partije o pravo, te anen penge rezervacije ali numa ando respekto katar le paragrafur 2 ži 5 vaj katar le čarterosko Artiklo 7. O CAHLR malavel, ka `l kontraktoske thema te na avel zor, te anen penge rezervacije pe sama katar o Artiklo 7, paragrafo 1, ke ande kodo paragrafo arakhadon ciljur thaj principur. O CAHLR malavel, so si e sama katar Kotor III, o teksto korkorro anzarel le partijenge diferentni šajimata ande but fjal te aplicirin, anda kodja kam avenas rezervacije bimalade.

136. Ando respekto, kaj si o subjekto le čarterosko importantno pala but thema, save naj vaj save inke naj, membrur kata Evropako Saveto, o CAHLR andja e decizija, te avel o čartero jek puterdi konvencija, savi šaj implementirin vi thema, kaj naj membrur kata Evropako Saveto (Artiklo 20).

Teksto kata Evropako Čartero pa Regionalni vaj Minoritetonge Šiba

Preambla

Le membroske thema kata Evropako Saveto den kodolasa peski signatura,

O ciljo katar Evropako Saveto si, te aresel pe jekh maj baro jekhipe maškar leske membrur, partikularno pe sama, te arakhen pe thaj te realizuin pe le idealur thaj principur, save si lengo historjako mangin kethane.

E protekcija kata 'l historični regionalni vaj minoritetonge Evropake šiba, (uni anda lende arakhadon ande 'k kritično egzistencijaki situacija), si jek kontribucija pala ankeripe thaj o drom angle katar la Evropako kulturako mangin thaj katar la Evropake tradicije.

O pravo te hasnil pe jekh regionalno vaj minoritetongi šib ande privatno thaj publikako trajo, si jek pravo, savo si sar jek kotor manušesko, so khonik našti lel lestar, konformno le principonca katar UN Maškar-themutni Konvencija pa Civilni thaj Politikake Čačimata, thaj pe duxoski sama katar Evropake Savetoski Konvencija palaj Protekcija katar le Manušikane Čačimata thaj Fundamentalni Slobode.

Sama lel pe palaj bući, savi kerdili ande CSCE thaj partikularno pe Helsinki Agorutno Akto, katar berš 1975 thaj po dokumento katar Kopenhagen Kidipe katar berš 1990

Jekh partikularno importanca dikhel pe po mangin katar interkulturizmo thaj multilinguizmo; e protekcija thaj o zuraripe katar regionalni vaj minoritetonge šiba či trobul te avel pe paguba kata 'l oficialni šiba, te ašel lengo sićipe palal. Realizuil pe, kaj e protekcija thaj promocija katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande diferentni Evropake thema thaj regionur reprezentiril jekh importantno kontribucija te formiril pe jekh Evropa, bazirime pe 'l demokracijake principur thaj pe kulturako diverzitetu ando ramo katar o nacionalno suvereniteto taj o teritorialno integriteto.

Ankerdol o aspekto katar specifični kondicije thaj historijake tradicije ande 'l diferentni regionur kata 'l Evropake thema.

Akceptacija del pe pala:

Kotor 1 – Generalni provizije

Artiklo 1 – Definicije

Ciljur katar kado Čartero:

a „regionalni vaj minoritetonge šiba“ bušon šiba save si:

i tradicionalno hasnime ande 'k Themeski teritorija katar

avtoxtoni Themeske manuša, save formirin jekh grupa, kaj si lengo numero maj cikno sar o resto katar le Themeski populacija; thaj

ii avera sar e oficialno šib/le oficialni šiba katar o Them; na uključime si dialektur katar e oficialno šib/le oficialni šiba katar o them vaj le šiba katar migrantur.

b „e teritorija kaj le regionalni vaj minoritetonge šiba si hasnime“ kodja bušel, o geografijako regiono, kaj si e spomenime šib hasnime katar jekh numero manušengo, savo legitimiril e adoptacija katar diferentni protektivni thaj promocijalni provizije adaptirime ande kado Čartero.

c „non-teritorialni šiba“ bušon šiba hasnime katar avtoxtoni Themeske manuša, save si diferentni katar e šib vaj le šiba hasnime pa o resto katar Themeski populacija, kaj si vi tradicionalno hasnime ande Themeski teritorija numa identično jekhe partikularnone regionosa.

Artiklo 2 – Akcije

- 1 Svako partija astarel, te apliciril le provizije katar o Kotor III ka sa le regionalni vaj minoritetonge šiba kaj vorbin pe ande lengi teritorija, thaj kaj maladjon la definicijasa ando Artiklo 1.
- 2 Pe sama katar svako šib deterimirime pe vrjama la ratifikacijaki, akceptacijaki vaj aprobacijaki ande akordanca le Artiklosa 3, svako Partija lel te apliciril jekh minimumo katar tranda thaj panž paragrafur vaj sub-paragrafur alome katar le Čarteroske provizije anda Kotor III uključime barem trin paragrafur alome katar svako Artiklo maškar 8 thaj 12 thaj jek paragrafo katar svako Artiklo maškar 9, 10, 11 thaj 13.

Artiklo 3 – Praktikalni provizije

- 1 Svako Kontraktosko them trobul te specifikiril ande pesko dokumento katar ratifikacija, akceptacija vaj aprobacija svako regionalno vaj minoritetongi šib, vaj oficialno šib, savi si maj xanci hasnime ande sasti teritorija vaj ande 'k teritorijako kotor pala save paragrafur alome ando Artiklo 2, paragrafo 2 trobul te apliciril.
- 2 Kak Partija šaj, pe varesavi vrjama maj palal, te mothol ka Generalno Sekretaro, kaj akceptiril le obligacije save anklite kata 'l provizije katar kak aver Čarterosko paragrafo kaj vadžaj naj thodo ande lake ratifikacijake, akceptacijake vaj aprobacijake dokumentur, vaj kamel te apliciril o paragrafo 1 katar o prezentno artiklo pala aver regionalni vaj minoritetonge šiba, vaj pala aver oficialni šiba, save si maj xanci hasnime, ande sasti teritorija vaj ande 'k teritorijako kotor.
- 3 Le provizije referirime ando paragrafo maj anglal, formirin jek integralno kotor ratifikacijako, akceptacijako vaj aprobacijako thaj si le o isto efekto katar lengo notifikacijako datumo.

Artiklo 4 – Protekcijake režimur, save egzistirin

- 1 Ando Čartero naj khanči kasavjatar, te limitirin pe vaj ciknjaren pe kak čačimata, garantuime katar Evropaki Konvencija pa Manušikane Čačimata.
- 2 Le provizije katar kado Čartero či azban maj laše provizije, save si pa statuso katar regionalni vaj minoritetonge šiba, čiti azbal o legalno manušengo režimo katar minoritetur, save šaj egzistirin ande 'k Partija vaj kaj si planirime kata relevantni bilateralni vaj multilateralni maškar-themutne konvencije.

Artiklo 5 – Obligacije, save egzistirin

Ande kado Čartero khanči našti te avel interpretirime sar kak aktivitetu vaj performacija, kaj si kontra le ciljur katar o Čartero katar UN vaj kontra aver obligacije, save si tala maškar-themutno zakono, uključime o principo katar suverenitetu thaj katar teritorialno integracija le Themengi.

Artiklo 6 - Informacija

Le partije len te dikhen kaj le avtoritetur, le organizacije thaj le manuša pe kodja sama, aven informirime pa 'l čačimata thaj obligacije katar o etablirime Čartero.

Kotor II – Ciljur thaj principur ande akordanca le Artiklosa 2, paragrafo 1

Artiklo 7 –Ciljur thaj principur

- 1 Pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba, ande 'l teritorije, kaj si kasave šiba hasnime thaj pe situacijaki sama katar svako šib, trobun le Partije te bazirin penge politike, pengi legislacija thaj pengi praksa pe kadala ciljur thaj principur:
 - a o priznaipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba sar jek ekspresija katar jek kulturako mangin;
 - b o respekto katar o geografijako sektoro katar svako regionalno vaj minoritetongi šib, pe sama te siguril pe, te administrativni devizije vaj neve vaj save egzistirin, na konstituisaren jek barijera palaj promocija katar e regionalno vaj minoretetongi šib;
 - c e potreba katar jekh rezolutno akcija palaj promocija katar regionalni vaj minoritetonge šiba pe sama katar lengi protekcija;
 - d te lokhjarel pe thaj/vaj te zurjarel pe o hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba, pe sama katar o divano, pe sama katar e hram, pe sama katar la publikako thaj o privatno trajo;
 - e o ankeripe thaj e promocija katar kontaktur, pe 'l thana kaj si ušarade katar o Čartero, maškar grupe, save hasnin jekh regionalno vaj minoritetongi šib thaj maškar aver grupe ando them, save den duma jekh šib, hasnime ande 'k identično vaj similarno forma, thaj vi e

formacija katar kulturake relacije avere grupenca ando Them, save hasnin diferentni šiba;

- f e provizija katar apropiatni forme thaj instrumentur pala sičaripe thaj studija katar regionalni vaj minoritetonge šiba pesa le apropiatni levelur;
 - g lokhjarimaski provizija, savi anzarell non-spikeronge katar jekh regionalno vaj mioritetongi šib, von te trajina ande 'k regiono, kaj hasnil pe kača šib, te sičon la, te avla len volja;
 - h e promocija katar studija thaj investigacija katar regionalni vaj minoritetonge šiba pe 'l univerzitetur vaj ekvivalenti institucije;
 - i e promocija katar apropiatni tipur katar transnacionalno parruvipe, pe thana, save si ušarade katar kado Čartero, pala regionalni vaj minoritetonge šiba, hasnime ande 'k identično vaj similarno forma ande duj vaj maj but Thema.
- 2 Le Partije len te khosen, te na kerde ži akana, jekh bimaladi distinkcija, ekskluzija, restrikcija vaj preferencija, kaj si pe sama pa hasnipe katar regionalno vaj minoritetongi šib thaj kaj thol ande dar vaj ašavel lako ankeripe vaj lako drom angle. E adopcija katar specialni akcije pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba, le ciljosa te promotil pe o pariteto maškar le manuša, save hasnin kadala šiba thaj maškar o resto la populacijako vaj akcije kaj len sama pe lenge specifični kondicije či dikhen pe, te si von jek diskriminacijako akto kontra le manuša, save den svato maj buhljarde šiba.
- 3 Le Partije len te promotin apropiatnone instrumentonca o mutualno hačaripe maškar la šibake themeske grupe thaj partikularno promotin e inkluzija katar respekto, katar hačaripe thaj toleranca pe relacija karing regionalni vaj minoritetonge šiba maškar la edukacijake ciljur thaj o treningo ande lenge thema thaj o zurjaripe katar le medija pala sa kodo ciljo.
- 4 Le Partije si te len sama pe potrebe thaj ambicije, katar le grupe, kaj den duma kadala šiba, kana formirin le taktike, save si pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba. Te del pe lenge zor, te formirin organur, te si potrebno, save savetuin le ran, pa sa le buča, kaj si pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba.
- 5 Le Partije te len, te aplicirin, *mutatis mutandis*, le principur katar o paragrafo maškar 1 ži 4 kaj si pa non-teritorialni šiba. So si e sama katar kadala šiba, o karaktero thaj o ramo katar le akcije, te šaj aven von efektivni pala o Čartero, si te aven detemirime pe 'k fleksiblo modo, kaj lel sama pe 'l potrebe thaj ambicije thaj kaj respektiril le tradicije thaj karakteristike katar le grupe, save hasnin le partikularni šiba.

Kotor III - Taktike, save promotin o hasnipe katar regionalni vaj minortetonge šiba, ande la publikako trajo, save si pe sama katar le akcije ramome ando Artiklo 2, paragrafo 2

Artiklo 8 – Edukacija

- 1 Le Partije len pe sama katar edukacija, ande teritorije, kaj hasnin pe kasave šiba, palaj situacija katar svako partikularno šib, thaj bi prejudikacijako, po sićaripe katar oficialno šib (oficialni šiba) katar o Them:
 - a
 - i te formirin pre-školaki edukacija ande relevantni regionalni šiba; vaj
 - ii te formirin jekh esencialno kotor katar pre-školaki edukacija ande ' l relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - iii te aplicirin jek katar le provizije citirime pe i thaj ii barem pala kodola studentur, kaj lenge familije roden kodja thaj kaj si lengo numero dosta; vaj
 - iv kana ka ' l publikake raj naj direktno kompetencija pe sama katar pre-školaki edukacija, te zurjaren e aplikacija katar le revizije citirime opre po i thaj iii;
 - b
 - i te formirin primarno edukacija ande ' l relevantni regioanlni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te thon pe dispozicija jek fundamentalno kotor katar primarno edukacija ande relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - iii te aplicirin len, ande primarno edukacija, pala sićaripe kata le relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba, sar jek integralno kotor katar o kurikulumo; vaj
 - iv te aplicirin jekh katar le oprune provizije katar i ži iii barem pala kodola studentur, kaj lenge familije kodja roden thaj kaj si lengo numero dosta;
 - c
 - i te thon pe dispozicija sekundarno edukacija ande relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te thon pe dispozicija jek fundamentalno kotor katar sekundarno edukacija ande relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - iii te aplicirin len, ande primarno edukacija, pala sićaripe kata le relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba, sar jek integralno kotor katar o kurikulumo; vaj
 - iv te apliciril jekh katar le oprune provizije katar i ži iii barem pala kodola studentur, kaj lenge familije kodja roden thaj kaj si lengo numero dosta;
 - d
 - i te thon pe dispozicija texnikaki thaj profesijaki edukacija ande ' l relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj

- ii te thon pe dispozicija jek fundamentalno kotor katar texnikaki thaj profesijaki edukacija ande relevantni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - iii te aplicirin len, ande texnikaki thaj profesijaki edukacija, pala sičaripe kata le relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba, sar jek integralno kotor katar o kurikulumo; vaj
 - iv te aplicirin jekh katar le oprune provizije katar i ži iii barem pala kodola studentur, kaj lenge familije kodja roden thaj kaj si lengo numero dosta;
- e
- i te thon pe dispozicija univerzitetoski vaj aver uči edukacija ande regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te thon pe dispozicija instrumentur palaj studija katar kadala šiba, sar univerzitetosko vaj maj uča edukacijako ciljo; vaj
 - iii andaj rola, savi khelel o Them ande relacija pe maj uče edukacijake institucije, našti apliciril pe o sub-paragrafo i thaj ii, te del zor thaj/vaj te permitil e provizija katar univerzitetu vaj aver forme katar maj uči edukacija ande regionalni vaj minoritetonge šiba vaj lokhjarimata pala studijumo katar kadala šiba sar univerzitetoske vaj maj uče edukacijake subjektur;
- f
- i te formirin palaj provizija kata 'k manuša, save si ande beršende thaj pala permanentno edukacija kursur, save sičardon šerutnes ande regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te anzaren kasave šiba sar subjektur, pala manuša, save si ande beršende thaj pala permanento edukacija; vaj
 - iii te na avla ka `l publikake raj direktno kompetencija pe edukacijaki sama pala manuša, save si ande beršende, te den dumo thaj/vaj te den zor, te anzaren kasave šiba sar subjektur pala manuša, save si ande beršende thaj pala permanento edukacija;
- g te ankerdon preparacije te siguril pe o sičaripe katar e historija thaj e kultura, savi reflektiril e regionalno vaj minoritetongi šib;
- h te formirin la bazako treningo, thaj treningo vi maj dur pala sičaritorja, save si potrebni palaj implementacija kata 'l paragrafur a ži g akceptirime katar le Partije;
- i te thon jekh supervizijako organo vaj organur save si responsibli pala monitoringo kata 'lprovizije thaj kata progreso savo areslo, ande sama te realizuil pe o sičaripe katar regionalni vaj minoritetonge šiba thaj te ramon periodični raportur pa `l rezultatur, save anzardon la publikake.

- 2 Ande sama katar e edukacija thaj ando respekto pe 'l teritorije, kaj naj sar kadala, ande savende e regionalno vaj minoritetongi šib tradicionalno vorbil pe, le partije ankeren, te permitin thaj te den zor te aplicirin o sičaripe pe vaj paj regionalno thaj minoritetongi šib ande sa apropiatni edukacijake nivovur (te avela o numero le manušengo, kaj hasnin kaća sib, dosta baro).

Artiklo 9 – Justicijake avtoritetur

- 1 Le Partije len pe pende e obligacija, ande kadala justicijake distriktur, te o numero le manušengo, kaj hasnin jekh regionalni vaj minoritetongi šib, permitil kodja, thaj dependentno katar svakona šibaki situacija, te na ašavel o prezentirime paragrafo le krisinitorjes pe la krisaki administracija te realizuin so si maj tele specifirime:
- a ande 'l krisake procedure:
 - i te aplicirin, kaj e kris, te rodela jek katar le partije, te ankerel le procedure ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba; thaj/vaj
 - ii te garantuin le došarde manušeske te hasnil peski regionalno vaj minoritetongi šib; thaj/vaj
 - iii te grižin, te avena rudjimata thaj evidencije, ramome vaj vorbimasa formulirime ande 'k regionalno vaj minoritetongi šib, te na dikhen len inakceptabli numa anda kodja kaj si formulirime ande kadala šiba; thaj/vaj
 - iv te producirin, pala rudjipe, dokumentur, save si phangle, legalnone procedurenca ande regionalno vaj minoritetongi šib, te avela potrebno ažutimasa katar interpretur thaj tolmačur, bi te na aven ekstra pokinimata pala žene kaj si po pušipe.
 - b ande 'l civilni procedure:
 - i te grižin, te rodela kodja jekh partija, le krisa te ankeren le procedure ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba; thaj/vaj
 - ii te permitin, kanagod trobul te avel jekh ženo/ženi katar jek procesoski partija anglaj kris, te šaj hasnil peski regionalno vaj minoritetongi šib, bi te na aven les/la adicionalni pokinimata; thaj/vaj
 - iii te permitin, te aven dokumentur thaj evidencije formulirime ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba, te trobula ažutimasa katar interpretorja vaj tolmačipe;
 - c ande 'l procedure angla 'l krisa, pe sama kata administracijake buća:
 - i te grižin, te rodela kodja jekh partija, le krisa te ankeren le procedure ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba; thaj/vaj

- ii te permitin, kanagod trobul te avel jekh ženo/ženi katar jek procesoski partija anglaj kris, te šaj hasnil peski regionalno vaj minoritetongi šib, bi te na aven les/la adicionalni pokinimata; thaj/vaj
 - iii te permitin, te aven dokumentur thaj evidencije formulirime ande `l regionalni vaj minortetonge šiba, te trobula ažutimasa katar interpretorja vaj tolmačipe;
 - d te thon pasura, te avel sigurime, te e aplikacija kata `l oprune sub-paragrafur i thaj iii katar le paragrafur b thaj c, thaj te trobula, vi o hasnipe katar interpretorja thaj tolmačipe, te na aven pala kodja adicionalni troškur pala `l partikularni partije.
- 2 Le partije grižin:
- a na te na akceptirin o validiteto kata `l legalni dokumentur, ramome ando Them, numa anda kodja, kaj si le ramome ande `k regionalno vaj minoritetongi šib; vaj
 - b na, te na akceptirin o validiteto kata `l dokumentur, ramome ando them, numa anda kodja, kaj si le ramome ande `k regionalno vaj minoritetongi šib. Thaj te sigurin, te aven le dokumentur validni vi karing jekh trito partija, savi či del duma kaća šib, tala kondicija le dokumentoske tekstur aven lake anzarde kata `l žene kaj si pe le dokumentongi sama; vaj
 - c na te na akceptirin, maškar duj partije, o validiteto katar legalni dokumentur, save si ramome ando them, numa anda kodja, kaj si le ramome ande `k regionalno vaj minoritetongi šib.
- 3 Le Partije grižin, te realizuin, te aven le maj importantni nacionalni statutonge tekstur formulirime vi ande `l regionalni vaj minoritetonge šiba, aj kodja ande relacija kata `l spikerja kata kadala šiba, te naj von aplicirime već avere thanende.

Artiklo 10 – Administrativni avtoritetur thaj publikake servizur

- 1 Andre ande administrativni Themeske distriktur, te permitil kodja o numero kata `l manuša, save hasnin regionalni vaj minoritetonge šiba, thaj te permitil kodja e situacija kata svako šib, ankeren le partije le maj tele skicirime provizije, te avla kodja xaranes, sodegod šaj:
- a
 - i te sigurin, te la administracijake raj hasnin le regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te sigurin, te lenge administracijake raj, save si ando kontakto la publikasa, hasnin le regionalni vaj minoritetonge šiba ando kontakto le manušenca, save den duma lenca ande kadala šiba, vaj

- iii te sigurin, te le spikerja kata regionalni vaj minoritetonge šiba šaj anzaren penge aplikacije vobenca vaj ramome ande penge šiba thaj vi te len o atveto ande kodola šiba; vaj
 - iv te sigurin, te le spikerja kata regionalni vaj minoritetonge šiba šaj anzaren penge aplikacije vobenca vaj ramome ande penge šiba; vaj
 - v te sigurin, te anzaren spikerja kata regionalni vaj minoritetonge šiba dokumentur ande pengi šib, te aven kodola dokumentur validni;
- b te ašen pe dispozicija, buhles hasnime administrativni tekstur thaj formularur ande 'l manušenge regionalni vaj minoritetonge šiba vaj ande do šibengi verzija;
 - c te permitin le administracijake range, te formulirin le dokumentur ande 'k regionalno vaj minoritetongi šib.
- 2 Pe sama kata lokalni thaj regionalni raj, ande savengi teritorija trajin le spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba, trobul te ankerdon revizije, kaj si maj tele ramome. Le Partije permitin thaj/vaj den zor:
- a o hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba, ando ramo katar o regionalno vaj lokalno avtoriteto;
 - b o šajipe, spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šiba, te anzaren penge aplikacije vobimasa vaj ramome ande penge šiba;
 - c te publicirin le regionalni raj le oficialni dokumentur vi ande 'l relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba;
 - d te publicirin le lokalni raj le oficialni dokumentur vi ande 'l relevantni regionalni vaj minoritetonge šiba;
 - e te hasnin le regionalni raj le regionalni vaj minoritetonge šiba vi ande 'l debate ande 'l kidimata, numa bi te na avel isključime e oficialno Themeski šib (le oficialni themeske šiba);
 - f te hasnin le lokalni raj le regionalni vaj minoritetonge šiba vi ande 'l debate ande 'l kidimata, numa bi te na avel isključime e oficialno Themeski šib (le oficialni themeske šiba);
 - g te hasnin pe vaj te adoptirin pe, te trobula phanglo le anavesa kataj oficialno šib (kata 'l oficialni šiba), tradicionalni thaj korektni forme kata thanenge anava ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba.
- 3 Pe sama kata publikake servizur, save anzaren la administracijake raj, vaj aver žene, le Partije ankeren, ande teritorija kaj hasnin pe regionalni vaj minoritetonge šiba, ande relacija pe situacija, kata svako šib, te avela kodja xaranes thaj te šaj:

- a te sigurin, te hasnin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba ande servizoski griža; vaj
 - b te permitin le spikeronge kata `l regionalni vaj minoritetonge šiba, te anzaren pušimata thaj rudjimata ande kadala šiba thaj vi o atveto te avel pe kadala šiba; vaj
 - c te permitin le spikeronge kata `l regionalni vaj minoritetonge šiba, te anzaren pušimata thaj rudjimata ande kadala šiba.
- 4 Ande sama te aven pe zor thaj akceptirime le provizije katar le paragrafur 1, 2 thaj 3 le Partije aplicirin vadžaj jekh kata provizije maj tele:
- a tolmači pe vaj interpretacija, te rodel pe kodja;
 - b rekrutacija thaj, kaj avla potrebno, treningo kata `l oficialni žene thaj kata aver publikake servizur;
 - c te avla šajipe, te akceptirin pe la publikake servizonge ambicije, kas si žanglipe katar regionalno vaj minoritetongi šib, te avel vov/voj nominirime ande teritorija kaj del pe дума kaća šib.
- 5 Le Partije permitin, te adoptirin pe familjake anava ande regionalni vaj minoritetonge šiba, te si kodja e volja katar partikularni manuša.

Artiklo 11 – Medija

- 1 Le Partije len e obligacija pe pende, pala le spikerja katar regionalni vaj minoritetonge šibe, ande `l teritorije, kaj hasnin pe kadala šiba, palaj situacija kata svako šib, te la publikake raj , direktno vaj indirektno, aven kompetentni, te avel len zor vaj te khelen jekh rola ande kodja sekcija, thaj te respektirin le principur katar avtonomija thaj independencija kataj medija:
- a te pe sa le riga o radio thaj e televizija te ankeren jekh publikako servizo:
 - i te sigurin e formacija katar barem jekh radio thaj jekh televizijako kanalo ande regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te den zor thaj/vaj te lokhjaren e formacija katar barem jekh radio thaj jekh televizijako kanalo ande regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - iii te ankeren jekh adekvatno provizija, kadja, te le radioske manuša anzaren programur ande regionalni vaj minoritetonge šiba;
 - b
 - i te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj formacija katar barem jekh radio stanica ande regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj emisija kata radio programur ande `l regionalni vaj minoritetonge šiba pe `k regularno baza;

- c
 - i te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj formacije katar barem jekh televizijako kanalo ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj emisija kata televizijake programur ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba pe 'k regularno baza; vaj
 - d te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj produkcija thaj distribucija katar audio thaj audio-vizualni buča ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba;
 - e
 - i te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj formacija thaj/vaj pala ankeripe katar barem jekh žurnalo ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba; vaj
 - ii te den zor thaj/vaj lokhjaripe palaj publikacija kata žurnaloske artiklur ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba pe 'k regularno baza;
 - f
 - i te ušaraven le adicionalni pokinimata katar e mediija, savi hasnil regionalni vaj minoritetonge šiba, kajgodi o zakono anzarel generalno financijako ažutipe palaj mediija; vaj
 - ii te aplicirin instrumentur, save već egzistirin, palaj financijako ažutipe vi pala audio-vizualni produkcije ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba;
 - g te den dumo o treningo kata žurnalistur thaj aver mediako personalo, kaj hasnin regionalni vaj minoritetonge šiba.
- 2 Le Partije len le obligacija pe pende, te garantuin e slobodija pala direktno radioski thaj televizijaki emisijaki recepcija katar somsedonge thema ande 'k šib kaj si similarno vaj identično la šibake katar regionalno vaj minoritetongi šib thaj či aven kontra e retransmisija katar radioske thaj televizijake emisije katar somsedonge thema ande kasavi šib. Von len maj dur pe pende e obligacija , te sigurin, te na ankerdon restrikcije pe la vorbaki slobodija vaj pe slobodno cirkulacija la informacijaki ande ramome štampa kaj si ande 'k šib, savi si identično vaj similarno jekha regionalnona vaj minoritetoska šibake. O ankeripe katar le maj opre spomenime slobodije, phanglo obligacijenca thaj responsabilitanca, šaj kam avel subjekto katar kasave formalitete, kondicije, restrikcije vaj glabe, kaj si regulirime katar o zakono thaj kaj si potrebni ande 'k demokracijako societeto ando intereso katar nacionalno siguripe, katar teritorialno integriteto, thaj katar publikako siguripe, palaj prevencija katar xaoso vaj kriminaliteo, palaj protekcija katar o sastipe thaj moralo, palaj protekcija katar e reputacija thaj čačimata le averenge, palaj purrimaski prevencija katar informacije save si konfidentni, vaj pala ankeripe katar o avtoriteto thaj neutraliteto la justicijako.
- 3 Le Partije len pe pende e obligacije, te garantuin le interesur kata 'l spikerja kata regionalni vaj minoritetonge šiba thaj te aven von reprezentirime vaj uključime

ande kasave organur, kaj šaj formirin pe ando konsenzo le zakonosa thaj le responsibilitetosa, te garantuil pe e slobodija thaj o pluralizmo katar e medija.

Artiklo 12 – Kulturake aktivitetur thaj institucije

- 1 Ande sama katar la kulturake aktivitetur thaj institucije – specifično biblioteke, video-biblioteke, kulturake centrur, muzejumur, arxivur, akademije, teatrur, thaj kinovur sar vi e literaturaki bući thaj filmski produkcija, dialektoske forme la kulturake, festivalur thaj la kulturaki industrija, uključime *inter alia* o hasnipe katar neve texnologije – le Partije len pe pende e obligacija, ande teritorija kaj kasave šiba hasnin pe thaj pe sama sode si la publikake raj kompetentni, thaj si len e zor vaj khelen jekh rola pe kaća sekcija:
 - a te den zor pala ekspresijenge modur thaj inicijative, save si specifični pe sama katar regionalni vaj minoritetonge šiba thaj den dumo le diferentni instrumentur pala akceso karing le buća, producirime ande kadala šiba;
 - b te den dumo le diferentni instrumentur pala akceso karing aver šiba, karing buća producirime ande regionalni vaj minoritetonge šiba, ažutimasa katar translacija, sinxronizacija, post-sinxronizacija thaj sub-titulur;
 - c te den duma o akceso ande regionalni vaj minoritetonge šiba karing buća, producirime ande aver šiba, ažutimasa katar translacije, sinxronizacija, post-sinxronizacija thaj sub-titulur;
 - d te den zor, te le organur, save si responsibli palaj organizacija thaj pala ažutipe katar kulturake aktivitetur ande maj but fjal, apropriatno permitin o hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba thaj kulture ande 'l aktivitetur, save von teljaren vaj pala save den dumo;
 - e te promotin aktivitetur, save sigurin, te avel organonge, save si responsibli palaj organizacija thaj ažutipe kata kulturake aktivitetur, te avel pe dispozicija personalo, kas si kompetencija kata 'l regionalni vaj minoritetonge šiba thaj vi kataj šib/šiba kaj del/den duma o resto la populacijako;
 - f te den zor palaj direktno participacija katar reprezentantur, kaj si spikerja katar jekh regionalno vaj minoritetongi šib, kodolasa te anzardon institucije thaj te planirin pe kulturake aktivitetu ;
 - g te den zor thaj dumo palaj formacija katar jekh organo vaj organur, kaj si responsiblo/responsibli palaj kolekcija, ankeripe thaj kopiripe, prezentacija thaj publikacija katar buća, save si producirime ande 'l regionalni vaj minoritetonge šiba;
 - h te avela potrebno, te formirin thaj/vaj te promotin thaj te financirin e translacija thaj terminologični investigacijake institutur, partikularno ando aspekto, te ankerdol thaj te araxhadol jek apropriatno administrativno, komercialno, ekonomijaki, socialno texničko thaj legalno terminologija ande svako regionalno vaj minoritetongi šib.

- 2 Pe sama katar le teritorije, kaj si aver sar kadala teritorije, kaj le regionalni vaj minoritetonge šiba si tradicionalno hasnime, le Partije len pe pende e obligacija, te avela le spikerongo numero katar regionalni vaj minoritetonge šiba dosta baro, te permitin, te den zor thaj/vaj te aplicirin apropiatni kulturake aktivitetur ando konsenzo le paragrafosa citirime maj angle.
- 3 Le Partije len pe pende e obligacija, te ankeren jek apropiatno provizija, te anzaren lengi kulturaki politika avrjal o them, pala regionalni vaj minoritetonge šiba thaj pala kulture save von reflektirin.

Artiklo 13 – La ekonomijako thaj socialno trajo

- 1 Pe sama katar ekonomijake thaj socialni aktivitetur, le Partije len pe pende e obligacija, ande sasto them:
 - a te khosen katar pengi legislacija svako restrikcija thaj limitacija - te na avel kak malado razlogo -, savi si pa hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande 'l dokumentur, save si pe sama kata ekonomijako vaj socialno trajo, partikularno personaloske kontraktur thaj ande 'l texnikake dokumentur, kasave lila, kaj anzaren instrukcija pala 'l produktur vaj pala instalacije;
 - b te zabranin insertura pe maškar-themutne regulacija katar kompanje thaj privatni dokumentur, save uključin klauzule palaj ekskluzija thaj restrikcija katar o hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba, thaj maškar spikerja katar sa isto šib;
 - c te aven kontra praktike, save den demotivacija katar o hasnipe kata regionalni vaj minoritetonge šiba ande konekcija la ekonomijake thaj socialnone aktivitetonca;
 - d te lokhjaren thaj/vaj te den zor pala hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba maj avere instrumentonca, sar kodola, kaj si opral specifirime ande 'l sub-paragrafur.
- 2 Pe sama katar ekonomijake thaj socialni aktivitetur, le Partije len pe pende e obligacija, te avena la publikake raj kompetentni, ande teritorija kaj hasnin pe le regionalni vaj minoritetonge šiba, thaj, te avela xaranes thaj te šaj:
 - a te uključin ande lenge financijake thaj bankake regulacije provizije, save permitin, procedurenge instrumentonca, save si kompatibli la komercijaka praktikasa, o hasnipe katar regionalni vaj minoritetonge šiba ande pokinimaske lila (čekur, draftur, thaj kadja maj dur) vaj ande aver financijake dokumentur, vaj, te avela apropiatno, te sigurin e implementacija katar kasave provizije;
 - b te organizuin promocijake aktivitetur pala hasnipe katar le regionalni vaj minoritetonge šiba ande 'l ekonomijake thaj socialni sektorur, save si direktno tala lengi kontrola (la publikako sektoro);

- c te sigurin, te socialni grižake institucije, sar hospitalur, hodinimaske khera thaj hostelur, anzaren o šajipe, žene kaj si tala lengi griža, vaj kaj si nasvale vaj but phure vaj aver, te šaj kontaktirin ande pengi regionalno vaj minoritetongi šib;
- d te sigurin, te aven le sigurimaske instrukcije ramome vi ande `l regionalni vaj minoritetonge šiba;
- e te thon pasur, te anzaren le kompetentni publikake raj informacija pa `l konzumentonge čačimata, vi ande `l regionalni vaj minoritetonge šiba.

Artiklo 14 – Parruvimata perdal le granice

Le Partije len pe pende e obligacija:

- a te aplicirin bilateralni thaj multilateralni kontraktur, save egzistirin thaj phanden len le Themenca, ande save jek isto šib hasnil pe ande `k itentično vaj similarno forma, vaj te trobula, te dikhen te phanden kasave kontraktur, ande save si jekh drom, te barjaren pe le kontaktur maškar le spikerja kata jekh isto šib ande `l Thema, kaj si pe sama katar kultura, edukacija, informacija, profesijako treningo thaj permanento edukacija;
- b pala o mištipe katar le regionalni vaj minoritetonge šiba, te lokhjaren thaj/vaj te promotin le ko-operacije perdal le granice, partikularno maškar le regionalni thaj lokalni raj, kothe kaj ande lengi teritorija hasnil pe jekh isto šib ande `k identično vaj ande `k similarno forma.

Kotor IV – Le Čarteroski aplikacija

Artiklo 15 – Periodični raportur

- 1 Le Partije trobun periodično te anzaren, ka o Generalno Sekretaro katar la Evropako Saveto, ande `k forma diktirime kata le Ministerongo Komiteto, jekh raporto pa pengi politika, ando konsenzo katar le Čarterosko Kotor II pa `l aplicirime provizije katar o Kotor III, save von akceptisarde. O angluno raporto trobul te anzardol tela `k berš katar kaća vrjama, kaj la Partijaki implementacija katar o Čartero avili pe zor. Le aver raportur si te anzardon pala angluno raporto ande trine beršenge intervalur.
- 2 Le Partije trobun te anzaren penge raportur ande publika.

Artiklo 16 – Le raportongi kontrola

- 1 Le raportur, save anzardon ka Sekretaro kata Evropako Saveto tala Artiklo 15, trobun te aven kontrolirime katar jekh ekspertongo komiteto, ando konsenzo le Artiklosa 17.
- 2 Organur vaj organizacije legalno etablirime ande `k Partija, šaj len sama katar ekspertongo komiteto ande buća, save ašen pe obligacijake relacije, kaj e Partija akceptuisardja ande Čarterosko Kotor III. Palaj konzultacija la

partikularnona Partijasa, le ekspertongo komiteto šaj lel sama katar kaća informacija ande raportoski preparacija specificirime ando paragrafo 3 maj tele. Le organur vaj institucije šaj vi maj but anzaren komentarur pe sama la Partijaki politika ando konsenzo katar Kotor II.

- 3 Pe baza katar le reportur, specificirime ando paragrafo 1 thaj ande informacija spomenime ando paragrafo 2, le ekspertongo komiteto trobul te getil jekh raporto pala Ministerongo Komiteto. Kale raportoske si te aven priključime le Partijenge komentur, save rodisajle le Partijendar. Le Ministerongo Komiteto šaj publiciril o raporto.
- 4 Ando raporto specificirime ando paragrafo 3, partikularno si te aven propozicije katar ekspertongo komiteto karing le Ministerongo Komiteto, savo hasnil len pala peske rekomandacije karing e Partija/le Partije. O Generalno Sekretaro katar la Evropako Saveto trobul te anzarel svako dujto berš jekh detajlirime raporto ka Parlamentosko Kidipe paj Čarteroski aplikacija.

Artiklo 17 – Le ekspertongo komiteto

- 1 Ande ekspertongo komiteto trobul te avel vi jekh Partijengo membro, nominirime katar Ministerongo Komiteto, katar jekh lista ženengi, kaj si len jekh baro integriteto thaj kaj si len priznajime kompetencija ande 'l buća le Čarteroske, thaj si te avel nominirime kata partikularno Partija.
- 2 Le membrongo komiteto si te avel nominirime pala 'k šove beršengi perioda thaj kvalificirime pala 'k nevi nominacija. Kana jekh membro našti pherel jekh oficijako termo, pe lesko than si te avel jekh aver membro, pala procedurako konsenzo kata paragrafo 1.
- 3 Le ekspertongo komiteto trobul te adoptiril regule thaj procedure. Le sekretariatoske servizur si te ankerel o Generalno Sekretari kata Evropako Saveto.

Kotor V – Agorutne provizije

Artiklo 18

Kado Čartero si te avel puterdo palaj signatura kata Evropake Savetoske Themenge membrur. O ciljo si e ratifikacija, akceptacija vaj aprobacija. La ratifikacijake, akceptacijake vaj aprobacijake dokumentur ašen ka Generalno Sekretaro kata Evropako Saveto.

Artiklo 19

- 1 O Čartero avel pe zor po angluno djes le šonesko, kaj avel pala jekh trine šonengi perioda, pala kodo datumo, kaj panž membronge Thema katar Evropako Saveto dine pengo konsenzo, te aven phangle po Čartero, ande sama katar le provizije katar Artiklo 18.

- 2 Ando respekto katar svako membrosko Them, savo anzarel pesko konsenzo, te avel phanglo po Čartero, o Čartero kam avel ande zor po angluno djes le šonesko, savo avel pala trine šonengi perioda, pala o datumo le depozitosko katar ratifikacija, akceptacija vaj aprobacija.

Artiklo 20

- 1 Kana avilo o Čartero pe zor, le Ministerongo Komiteto kata Evropako Saveto šaj akharel kak them, savo naj membro kata Evropako Saveto, te akceptiril o Čartero.
- 2 Pe sama kata kak Them, savo akceptiril o Čartero, o Čartero kam avel ande zor po angluno djes le šonesko, savo avel pala trine šonengi perioda, pala o datumo le depozitosko katar ratifikacija, ka o Generalno Sekretaro kata la Evropako Saveto.

Artiklo 21

- 1 Svako Them šaj, pe vrjama katar e signatura vaj kana thol pe depozicija peski ratifikacija, akceptacija, aprobacija vaj implementacija te anel jekh vaj maj but rezervacije pe sama katar paragrafo 2 ži 5 katar Čarterosko Artiklo 7. Aver rezervacije našti kerdjon.
- 2 Svako Kontraktosko Them, savo andja peski rezervacija po paragrafo, kaj sas maj anglal spomenime, šaj kodja totalno vaj parcinalno te cirdel palpale, jekha notasa adresirime ka Generalno Sekretaro kata Evropako Saveto. O palpale-cirdipe avel pe zor pe vrjama kana o Generalno Sekretaro primil e nota .

Artiklo 22

- 1 Svako Partije šaj pe svako vrjama khosel pe katar Čartero jekha notasa adresirime ka Generalno Sekretaro kata Evropako Saveto.
- 2 O khoslpe avel pe zor pe angluno djes le šonesko pala jekhe šove šonengi perioda, pala o datumo kaj o Generalno Sekretaro primisardja e nota.

Artiklo 23

- 1 O Generalno Sekretaro kata Evropako Saveto trobul te notificiril le membronge Thema katar o Saveto thaj kata svako Them, savo akceptirisardja o Čartero:
 - a svako signatura;
 - b o depozito le dokumentongo katar e ratifikacija, akceptacija, aprobacija vaj implementacija;
 - c svako datumo, kana o Čartero avel ande zor, ando konsenzo katar Artiklo 19 thaj 20;
 - d svako notifikacija primime palaj aplikacija kata 'l provizije kata Artiklo 3, paragrafo 2;

e svako aver akto, notifikacija vaj komunikacija, kaj si pe Čarteroski sama.

Dokumentirime si, kon dja e signatura pala Čartero, sas pala kodja vi avtorisirime.

Kerdo ando Strasburgo, ka 5. novembro 1992, pe englezicko thaj francuzicko šib. Li duj tekstur si avtentični. Jekh kopija si te avel deponirime ande 'l arxivur kata Evropako Saveto. O Generalno Sekretaro kata Evropako Saveto anzarel certificirime kopije ka svako membrosko Them kata Evropako Saveto thaj vi ka svako Them, savo si akhardo te implementiril kado Čartero.